

UNIVERZITA KARLOVA
PEDAGOGICKÁ FAKULTA

Historická geneze Pravoslavné církve v českých zemích

Diplomová práce

Vedoucí práce: PaedDr. František Parkan

Autor: Jiří Táborský

Praha 2021

Prohlášení

1. Prohlašuji, že jsem předkládanou práci zpracoval samostatně a použil(a) jen uvedené prameny a literaturu.
2. Prohlašuji, že práce nebyla využita k získání jiného titulu.
3. Souhlasím s tím, aby práce byla zpřístupněna pro studijní a výzkumné účely.

23. června 2021 Jiří Táborský

Anotace

V následující práci se bude zkoumat historická geneze útvaru, který se nazývá Pravoslavná církev v českých zemích. Rovněž bude brán zřetel na náboženskou doktrínu onoho společenství a jeho vztahy se státem a ostatními křesťanskými denominacemi, zejména s těmi, které v dějinách muselo nejvíce reflektovat, a s těmi, které mají na českém území tradičně dominantní postavení a podílejí se na spoluutváření národního étosu. Snažíme se v naší diplomové práci odpovědět na otázky vzniku pravoslaví, jeho vývoji v dějinách, o jeho příchodu na naše území a jeho osudech zde. Předmět našeho bádání bude zkoumat především z hlediska historického, avšak s některými interdisciplinárními průniky, zejména v oblasti literární historie, , lingvistiky, religionistiky a komparativních kulturních studií v oblasti náboženství a kolektivní psychologie v rámci určování a uvědomování si vlastní národní identity českého národa. Samozřejmě to vše s kritickým odstupem, ale také s citem pro duch příslušné epochy.

Klíčová slova

Pravoslavná církev, české země, Byzantská říše, Cyril a Metoděj, slovanská liturgie, biskup Gorazd.

Abstract

The following work will examine the historical genesis of the unit that will serve the Orthodox Church in the Czech lands. It will also defend the religious doctrine of that community and its relations with the state and other Christian denominations, especially with those that have historically had to reflect, and with those that have traditionally dominated the Czech territory and share in the co-importance of the national ethos. In our diploma thesis we try to respond to the questions of the origin of Orthodoxy, its development in history, its arrival in our territory, and its fate here. The subject of our research will be examined mainly from the historical point of view, but with some interdisciplinary intersections, especially in the field of literary history, linguistics, religion and comparative cultural studies in religion and collective psychology in determining and influencing the Czech nation's own national identity. Of course, all this with a critical distance, but also with a feeling for the spirit of the relevant epoch.

Keywords

Orthodox Church, Czech Lands, Byzantic, Byzantine Empire, Cyrill and Methodious, Saints Cyril and Methodius, slavic liturgy, bishop Gorazd.

Počet znaků (včetně mezer): 145 662

Poděkování

Chtěl bych poděkovat především PaedDr. Františku Parkanovi za vedení mé práce a za pravidelnou a velmi užitečnou zpětnou vazbu. V neposlední řadě velké díky patří mé první a jediné lásce, mé manželce Kateřině Táborské.

Obsah

Úvod.....	7
1. Rozbor dostupných zdrojů v příslušné problematice.....	9
2. Právní postavení	13
2.1 Vznik pravoslavné církve.....	13
2.2 Souvislost pravoslavné církve s církví katolickou.....	15
3. Cyrilometodějská misie	23
4. Slovanské liturgie a v době přemyslovských knížat	29
5. Kontakty husitského hnutí s pravoslavím.....	31
6. Obnova pravoslavné církve v českých zemích v rámci Rakouska-Uherska.....	36
7. Pravoslavná církev a čeští starokatolíci.....	38
8. Pravoslavná církev v samostatném Československu.....	39
9. Přeskupení pravoslavného křídla do nové církve.....	42
10. Pravoslavný odpor proti německé okupaci	43
11. Poválečná obnova a další vývoj.....	44
11.1 Lvovský sněm jako předzvěst sněmů prešovského	44
11.2 Prešovský sněm.....	47
11.3 Autokefalita a současnost.....	50
12. Využití ve výuce dějepisu.....	57
Závěr.....	58
Seznam literatury:.....	60

Úvod

Pravosláví má v na území současné české republiky tradici, která sahá do devátého století, ale i přesto zůstává pro Čechy nové, neznámé a exotické. Může za to řada historických peripetií. Církevní organizace na území Velké Moravy vznikla v roce 863, a to za úsilí Cyrila a Metoděje, kteří jsou v České republice vnímáni jako věrozvěstové a spoluzakladatelé české státnosti. Svědčí o tom třeba i zvláštní státní svátek, který je zřízen přímo na jejich čest. Ale po smrti soluňských bratří iniciativu převzali stoupenci latinského ritu. Postupem času pravosláví na českém území zcela vymizelo, byť občas se objevovaly v dějinách osobnosti, které tíhly k němu v té či oné míře tíhly. V rámci tzv. mukačevské eparchie pravosláví existovalo, ale unie s Římem v roce 1646 a vznik řecko-katolické církve učinily téměř nesnesitelným vyznání pravoslavné víry, a proto drtivá většina lidí nemohla vyznávat pravosláví otevřeně. Tyto a další faktory, jimiž se v naší následující práci hodláme zabývat, zapříčinily to, že na území České republiky neexistovala nepřerušovaná kontinuita pravoslavné tradice. Na začátku XIX. století se začaly organizovat první společenství pravoslavných. V roce 1903 v Praze vznikla společnost Pravoslavná beseda. V roce 1920 díky srbské iniciativě v Karpatech opět vznikly pravoslavné farnosti v rámci Srbské pravoslavné církve. Dramatické události během druhé světové války nejen proslavili představitele, kteří spolupracovali s odbojem a poskytli úkryt parašutistům - atentátníkům na zastupujícího říšského protektora Reinharda Heydricha, ale způsobily zákaz pravoslavné církve v území protektorátu. Po válce se pravoslavná církev obnovila, ale tentokrát už pod vedením Ruské pravoslavné církve. Po chvíli se však osamostatnila a stala se plnohodnotnou součástí světové rodiny místních pravoslavných církví. Po rozpadu Československa církev jednotu zachovala, byť se musela přizpůsobit tomu, že bude působit ve dvou suverénních zemích, a tak máme Pravoslavnou církev v českých zemích jako útvar, který je registrován na Ministerstvu kultury České republiky, avšak z hlediska pravoslavného je částí Pravoslavné církve v českých zemích a na Slovensku.

Pokusíme se začít vznikem samotného křesťanství, k němuž se pravosláví, stejně ostatní křesťanské denominace hlásí a ze jehož pravou nositelku považuje. Potom se právě podíváme na to, v čem spočívá rozdíl mezi pravoslávím a katolictvím, což je dáno historicky, a to notoricky známým velkým schismatem. Nicméně v této souvislosti se podíváme na vývoj Velké Moravy a na to, co vlastně donutilo velkoknížete Rastislava požádat byzantského císaře Michaela III., aby na Velkou Moravu svou misii poslal a poslední zvolil právě takové její složení, tedy s Konstantinem (Cyrilem) a Metodějem v jádru.

Zkusíme prozkoumat, jaká byla motivace nejen příslušných vládců, ale všech zainteresovaných stran, včetně římského papeže. Podíváme se také na osud slovanské liturgie v Čechách později. Nemůžeme svou pozornosti také pominout kontakty některých husitských křídel s pravoslavnou Byzancí. Je velmi zajímavé, jak k těmto kontaktům docházelo, kdo je inicioval a také proč. Samozřejmě pokusíme se podrobněji prozkoumat obnovení pravoslavných společenství na našem území v XIX. století a jak se situace změnila se vznikem samostatného československého státu. Pravoslavná církev nezůstala nečinná ani na poli národním, sociálním a odbojovém v období II. světové války. Tyto aktivity však stály životy pravoslavných duchovních a věřících v průběhu tzv. heydrichiády.

Po II. světové válce museli pravoslavní Češi spolupracovat s Ruskou pravoslavnou církví, což mělo řadu detailů, které bylo zapotřebí zohlednit. Ale stejně už v padesátých letech právě moskevský patriarchát udělil Pravoslavné církvi v Československu autokefalitu, tedy úplnou samostatnost, což neuznal Konstantinopolský patriarchát a v roce 1992 udělil Pravoslavné církvi v Československu autokefalitu také. Může to vypadat i poněkud komicky, ale je to rozhodně lepší, když se vám všichni snaží něco dát než, kdyby každý usiloval o to, vám něco vzít. Činnost Pravoslavné církve v českých zemích je velmi široká: spolupracuje s armádou a posílá tam své kaplany. Mnozí pravoslavní duchovní spolupracují s ústavy pro drogově závislé a s Vězeňskou službou České republiky. Velkou oporou je Pravoslavná církev v českých zemích pro diaspory z tradičně pravoslavných zemí, například z Ruské federace či Helénské republiky. Je to zkratka značný element kulturního a náboženského dění. Pochopení jeho geneze dle našeho názoru může přinést lepší chápání a také využívání jeho potenciálu pro budování občanské demokratické společnosti v duchu těch nejlepších historických tradic.

1. Rozbor dostupných zdrojů v příslušné problematice

V naší práci budeme vycházet ze zdrojů a materiálů, které v moment práce byly nám osobně dostupné. Především jsme se zaměřili na literaturu, která se týká religionistického rozboru pravoslaví, a to se zvláštním zřetelem na kontext České republiky. Rovněž nás zajímá historický vývoj, a tak se naše pozornost soustředí na tituly, které popisují a vysvětlují osud pravoslavné církve v proměnách času. Velmi dobrý přehled nejen o pravoslaví, ale o křesťanských denominacích vůbec podává kniha prof. Pavla Filipiho *Křesťanství*, která dle našeho názoru je skutečně velmi kvalitní příručkou. Zde autor velice dobře, přehledně a systematicky představuje křesťanské církve, vypráví o jejich vzniku, popisuje jejich vývoj, nauku a současný stav. Pro naši práci bude tato kniha velmi přínosná také proto, že bere v potaz náboženskou mapu České republiky a originálním způsobem přispívá k dialogu mezi církvemi. "Kniha je určena především studentům teologie, religionistiky, historie a sociologie, ale také všem, kteří chtějí poznat různorodý a myšlenkově bohatý svět křesťanství."¹ Jako velmi dobré doplnění nám také posloužila další kniha stejného profesora, a sice *Církev a církve: kapitoly z ekumenické eklesiologie*, jež v podstatě byla doplněním, které zdárně pomáhá katalogizovat stávající znalosti, získané především z knihy *Křesťanstvo*. Sam Pavel Filipi byl profesorem Evangelické teologické fakulty UK v Praze. Svůj akademický původ má v biblické škole formované Slavomilem Daňkem. Asistenturou měl u J. L. Hromádky, u něhož nabyt teologického pohledu na nejširší ekumenickou problematiku, který dále významně rozšířil a prohloubil. Zabýval se životem a dílem svého učitele, historickými kořeny českého evangelictví, katechetikou, liturgikou a biblickými spisy. (*Hostina chudých*, 1991; *Pozvání k naději - Kapitoly o homiletické hermeneutice a exegezi*, 2006; *Malá encyklopedie evangelických církví*, 2008; *Pozvání k oslavě - Evangelická liturgika*, 2011 aj.). Svůj ekumenický zájem uplatňoval i na mezinárodním poli, a to publicisticky i přímou účastí (*Leuenberské rozhovory*, *Komise pro víru a řád SRC*), kde usiloval o to, aby byl zvýšen přínos reformačního dědictví pro křesťanstvo i současný svět.² Jak jsme již výše naznačili, relevantním pro zájem naší práce bude to, jak se pravoslaví vnímá na pozadí ostatních křesťanských denominací a jak ho vnímá ostatní křesťanský svět, zejména římsko-katolická církev, která v tomto případě má velmi důležité postavení z hlediska chronologie, statistiky, tradice a zastoupení v České republice. V tomto ohledu jsou důležité a přínosné knihy profesora Hanse Künga, zejména kniha *Malé dějiny katolické církve, Co je církev*, *Prohlášení ke světovému étosu: deklarace Parlamentu světových náboženství* a *Po stopách světových náboženství*. Poslední kniha se dokonce stala jakousi předlohou série dokumentárních filmů *Světová náboženství očima Hanse Künga*. Pro tuto práci právě byl významný díl *Křesťanství*

¹Křesťanstvo | Centrum pro studium demokracie a kultury. *Centrum pro studium demokracie a kultury* | [online]. Copyright © 2016 [cit. 06.06.2021]. Dostupné z: <https://www.cdk.cz/knihy/moderni-ceska-teologie/krestanstvo>
² ibid.

z této série. Dalším významným titulem v této tematice jsou Malé dějiny koncilů od Huberta Jedina a Dějiny křesťanstva od Pavla Hanese.

Dalším významným titulem je kniha profesora Pavla Aleše Pravoslavná církev u nás. Jedná se o stručné vyprávění hlavních bodů v dějinách pravoslavné víry na našem území. Začíná vše cyrilometodějskou misí a končí cestou k autokefalitě. Není to však jediný titul od tohoto profesora, co v práci použijeme. Rovněž vycházíme z dalších jeho knih, a to Svatý kníže Rastislav, Církevné dejiny I. - Úvod a prvé obdobie cirkevných dejín a Zlato se čistí v ohni: O životě, oběti a smrti pravoslavného kněze ThDr. Vladimíra Petřka, jeho rodičů a sourozenců. Kniha Svatý kníže Rastislav obsahuje životopis knížete velkomoravského Rostislava spolu s bohoslužbou na jeho počest v církevně slovanském a českém jazyce. Církevní dějiny I. jsou přehledně podané hlavní údaje o křesťanské církvi v prvních třech stoletích její dějin, které jsou základem, když církev, dle přesvědčení autora, založen Ježíšem Kristem za účasti Svatého Ducha, se utvářela organizačně a ideově překonávala pronásledování ze strany světské moci. Zlato se čistí v ohni je skutečně životním příběhem pravoslavného kněze Vladimíra Petřka, jenž byl činný v domácím odboji v období tzv. heydrichiády a přičinil se o to, aby byl poskytnut úkryt a potřebná pomoc československým parašutistům, které pronásledovalo gestapo. Kniha je zpracována na základě dopisů, které se dochovaly, a také doposud nezveřejněných archivních materiálů. K napsání této knihy rovněž velmi přispívaly pamětnické výpovědi dvou tehdy ještě stále žijících sester Vladimíra Petřka. Přinesly velice realistický pohled na období okupace naší země nacisty.

Dalším přínosným zdrojem ve směru námi probíraného tématu je kniha profesora Imricha Belejkaniche Unionizmus ako ekleziologický problém. Tato práce, jak svědčí samotný název, rozebírá problematiku unie z pohledu eklesiologie pravoslavné církve. Rovněž pro pochopení problematiky dialogu pravoslaví s katolicismem, který je pro české země přece do určité míry typický, jsou významná další díla tohoto autora, a to pro pochopení problematiky dialogu Byzantská koncepcia kresťanského štátu³, Palamizmus v dejinách Byzancie⁴, Niektoré otázky cirkevných dejín stredoveku vo svetle najnovšej historickej literatúry⁵, Lutherova reformácia a konštantínopolský patriarchát, Byzantská kultúra v kontexte európskej civilizácie⁶, Katolícky katechizmus z pohľadu pravoslávnej teológie⁷, Vplyv novoplatonizmu na formovanie sa

³Byzantská koncepcia kresťanského štátu. In: Človek v núdzi. Zborník príspevkov sympózia konaného na Teologickej fakulte Katolíckej univerzity v Košiciach dňa 3. mája 2006. Košice 2006. s. 131-138. ISBN 80138-56-X.

⁴Palamizmus v dejinách Byzancie. In: Annales historici Prešovensis. Anno 2005. Ed. Pekár, M.- Derfiňák, P. Universum, Prešov 2005. ISSN 1336-7528. s.9 -24.

⁵Niektoré otázky cirkevných dejín stredoveku vo svetle najnovšej historickej literatúry. In: Ročenka katedry dejín FHPV PU 2004. Regionálne dejiny a dejiny regiónov. Ed. Pekár, M.- Derfiňák, P. Universum, Prešov 2004. ISBN 80-89046-19-3. s.259-276.

⁶Lutherova reformácia a konštantínopolský patriarchát, Byzantská kultúra v kontexte európskej civilizácie, Prešov 2003, s. 131-140.

⁷Katolícky katechizmus z pohľadu pravoslávnej teológie, Prešov 1998, 1. vyd., s.132, ISBN 80-967801-6-6.

kresťanskej teológie v ranobyzantskej literatúre⁸ a Katolíčeskij katechizis s točki zrenija pravoslavnogo bogoslovija.⁹ Podobného charakteru jsou i knihy docenta Václava Ježka. Například v následující práci také vycházíme i z jeho knihy *Pravosláví, Řím a církevní unionismus*.¹⁰

Vývoj pravosláví je bytostně spjat s vývojem Byzantské říše. Jistě není náhoda, že pravoslavná církev ve svých interních listinách, ale i nejen v nich, se označuje za církev východní, i když je pravda, že nemyslí tolik geograficky jako spíše duchovně myšlenkově. Nicméně v tomto ohledu jsou velmi přínosné knihy Růženy Dostálové, zejména *Byzantská vzdělanost*, *Dějiny Byzance*, *Dějiny Řecka* a *Řecké pašije*. *Osud jedné opery*.

Obecně pro naši práci je velmi důležitá polemická literatura, a proto bych rád zmínil i další díla, která byla významotvorná z hlediska naší práce, například *Spiritualita křesťanského Východu: systematická příručka* od kardinála Tomáše Špidlíka, *Unionismus* od Valerije Sergejeviče Vilinského a *Spor o dědictví: sv. Gorazd mezi Východem a Západem* od profesora Jána Šafína.

Ostatně i o osudech pravoslavné církve vyloženě na našem území jsou hutné monografie, které jsou psány s citem pro dějiny a někdy třeba i velmi poeticky. Zde bych uvedl následující tituly: *Dědictví Otců: osudy svaté pravoslavné víry na území bývalého Československa*, *Pravoslavná církev v Československu v letech 1945 - 1951* a *Dědictví otců: osudy svaté pravoslavné víry na území bývalého Československa*. Autorem prvních dvou je docent Gorazd Josef Vopatrný. Autorství třetí knihy patří také jemu, avšak ve spoluautorství s Prokopem Hofmanem.

Velmi nosnou a komplexní studii a pravoslavné církvi v Československu je poměrně hutná monografie od Vladimíra Grigorovče *Pravoslavná církev ve státě Československém: historicko-kanonické pojednání o Pravoslavné církvi v Čechách, na Moravě a ve Slezsku jakož i na Slovensku a Podkarpatské Rusi v přítomné době, s připojením některých dat o pravosláví v dějinách národa československého a karpatoruského*.

Jinak samozřejmě nelze opomenout svou pozorností fenoméne české katolické moderny, který vyústil ve vznik Církve československé a začal zhruba čtyřletý boj o to, jaká bude její orientace: pravoslavná, nebo modernistická ve smyslu moderny Karla Farského. O tomto zápase, který je sice někdy a pro někoho tragický, jsou velmi relevantní studie Pavla Marka, a to *Česká katolická moderna, České schisma. Příspěvek k dějinám reformního hnutí katolického duchovenstva v letech 1917 - 1924* a *Pravosláví v Československu v letech 1918-1942*. Poslední

⁸Vplyv novoplatonizmu na formovanie sa kresťanskej teológie v ranobyzantskej literatúre, *Pravoslávny teologický zborník (PTS)*, Prešov 1982, č. 8, s. 81-89.

⁹Katolíčeskij katechizis s točki zrenija pravoslavnogo bogoslovija. Kyjev – Prolog 2008, 1. vyd., s. 120, ISBN 966-8538-44-7.

¹⁰JEŽEK, Václav. *Pravosláví, Řím a církevní unionismus*. Gorlice: ELPIS - Diejecezjalny ošrodek kultury prawosławnej, 2012. 129 s. ISBN 978-83-63055-12-7.

kniha je velmi dobře porovnatelná s prací Martina Jidny Česká pravoslavná církev od Mnichova po obnovu v roce 1945.

Pravoslavná církev nezůstala nečinná během okupace nacisty, tedy během tzv. protektorátního období, o čemž nejlépe (ze všech nám známých zdrojů) pojednává kniha Velký čin malé církve.

Další tituly, které jsme museli v souvislosti s naší prací zpracovat jsou Dejiny Gréckokatolíckej cirkvi v Československu v rokoch 1945-1989 od Petera Šturáka, Pravoslavní v Československu v letech 1918—1953: Příspěvek k dějinám Pravoslavné církve v českých zemích, na Slovensku a na Podkarpatské Rusi od Pavla Marka a Volodymyra Burehy, Církev v okovách totalitného režimu. Likvidácia Gréckokatolíckej cirkvi v Československu v roku 1950 (zde se jedná ihned o tři autory: Jaroslav Coranič, Peter Šturák, Jana Koprivňáková) a Likvidace řeckokatolícké církve od Václava Vaška.

2. Právní postavení

Pravoslavná církev v českých zemích je oficiální název pravoslavné církve v České republice podle Výpisu z Rejstříku registrovaných církví a náboženských společností. Ale v rámci pravoslavného církevního světa, který je tvořen autokefálními, tedy samostatnými církvemi, je součástí Pravoslavné církve v českých zemích a na Slovensku, jež i je jednou z autokefálních církví a jejíž působnost se vztahuje jednotně na celé území České republiky a Slovenské republiky a administrativně se člení na dvě rovnocenné územní jednotky, kterých výkonnými orgány jsou příslušné metropolitní rady.

Dosavadní název nese církev na základně sněmovního usnesení z roku 1992, což bylo způsobeno reakcí na zánik spolčeného československého státu, respektive České a Slovenské Federativní Republiky. Do této chvíle církev měla název Pravoslavná církev v Československu.

2.1 Vznik pravoslavné církve

Pravoslavná církev je souborné označení pro řadu církví, které vznikly, respektive které se tak začaly chápat na Východě římské říše. Jak poznamenává Pavel Filipi: "Výraz "orthodoxos" však není chápán ve smyslu na Západě běžnějším jako "pravověří" (od řeckého dokein, mínit, mít názor), nýbrž v souvislosti s řeckým doxa, sláva: jde o pravou (orthos) oslavu."¹¹ Zde rovněž můžeme pozorovat náznaky základního pilíř, na němž stojí pravoslavná mentalita, nebo jak jí říkají opět někteří odborníci - sebevědomí. "Sebevědomí pravoslavného křesťanstva není založeno jen na správnosti a úplnosti učení, nýbrž též na autentičnosti bohoslužebného života." Profesor Filipi rovněž dodává, že "český výraz, jímž obvykle tyto církve označujeme, je poměrně šťastný: "pravoslaví" odkazuje svou etymologií k pravé "oslavě", slovutnosti, které se dosahuje "slovem".¹² Prof. Růžena Dostálová konstatuje, že jedním z významů slova "doxa" ve staré řečtině byl význam "mínění", a to spíše "mínění" jako protikladu pravdy, skutečnosti. Proto Platón rozlišuje "mylná a pravdivá mínění". U Aristotela v *Étice Nikomachově* pak nacházíme formulaci "pravda je správnost mínění" (doxés orthotés) a také sloveso orthodoxó ve významu "mít správné mínění, správný názor". Termín orthodoxia je sice doložen už u jednoho z gramatiků II. století po Kr. a u kappadockých otců IV. století, ale častěji se objevuje až v novoplatónských komentářích V. a VI. století. A právě v té době se také v Kodexu Justiniánově objevují termíny orthodoxos pisti, víra

11FILIPÍ, Pavel. *Křesťanstvo: historie, statistika, charakteristika křesťanských církví*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2012. ISBN 978-80-7325-283-0. s. 21

12FILIPÍ, Pavel. *Křesťanstvo: historie, statistika, charakteristika křesťanských církví*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2012. ISBN 978-80-7325-283-0. s. 21

správného názoru, nebo orthé pistis, správná víra, totiž ta, již "hlásá svatá boží obecná a apoštolská církev" jako jedinou pravou křesťanskou víru. Vše ostatní bylo herezí, kacírstvím, ačkoli řecké slovo hairesis původně znamenalo jen "volba" a tedy také volbu určitého filozofického názoru. Za heretiky se časem navzájem označovali i východní a západní křesťané.¹³ A proto nikdo nemůže pravoslaví plně porozumět jen studiem jeho dogmat a kanonických pravidel, pokud se nezúčastnil pravoslavné bohoslužby a nepronikl do ní. Naopak zase pravoslavný křesťan neodvozuje svou příslušnost k pravoslaví ze souhlasu s církevním učením, nýbrž z živé účasti na bohoslužebném dění.¹⁴ Rovněž i Tomáš Špidlík poznamenává: „První řečtí duchovní autoři jsou ovšem staří Otcové. Na křesťanském Východě se nikdy nezapomnělo na to, že patristická literatura je především duchovní.“¹⁵ Pravoslaví se tedy skutečně vnímá jako Kristovou Církev na zemi. Církev nikoliv ve smyslu nějakého administrativního či sociálního útvaru, ale ve smyslu nového života ve vtěleném Logu, Bohočlověku Ježíši Kristu. Je to tedy tajuplný kategorie teologického rázu, jež má především mystický charakter. Ovšem naším úkolem je sledovat vývoj této entity v dějinách, potažmo ve vztahu Pravoslavné církvi v českých zemích jako právnické osobě.

Mnozí historici se domnívají, že specifikum pravoslaví je dán už samotným dějinným vývojem. Za vznik pravoslaví (stejně jako i katolicismu) je považováno datum 16. července 1054, protože tohoto dne v tehdejší Konstantinopoli (Cařihradu) v katedrálním chrámu Svaté Moudrosti, kterou nechal postavit císař Justinián, se objevila bula, která vyslovovala klatbu na tehdejšího patriarchu Michaela Kerularia a jeho stoupence. "Bulu přinesli vyslanci římského papeže Lva IX. v očekávání, že Cařihrad se klatby zalekne a s papežem se dohodne. Patriarcha však, opřen o biskupy, kněze a mnichy, na klatbu odpověděl protiklatbou papeže. "Velké schisma" bylo dokonáno.“¹⁶

Celé období od vzniku křesťanství na osobě jeho zakladatele, tedy Ježíše z Nazaretu a do roku 1054 obě církve (pravoslavná i římsk-katolická) považují za svou vlastní historii. Samozřejmě v rámci ekumenického dialogu se objevují odborníci, kteří trvají na formulaci, že se církev rozdělila, ale indoktrinovaní představitelé té či oné církve budou se spíše držet stanoviska, že samotná církev jako duchovní entita se nerozdělila, nýbrž se oddělila (odpadla) jistá její část. V případě římských katolíků tou částí bude pravoslavná církev, zatímco v případě pravoslavných - církev katolická.

13DOSTÁLOVÁ, Růžena. Byzantská vzdělanost. Praha: Vyšehrad, 1990. ISBN 80-7021-034-6. s. 42

14FILIPÍ, Pavel. *Křesťanstvo: historie, statistika, charakteristika křesťanských církví*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2012. ISBN 978-80-7325-283-0. s. 21

15ŠPIDLÍK, Tomáš. *Spiritualita křesťanského Východu: systematická příručka*. Olomouc: Refugium Velehrad-Roma, 2002. ISBN 80-86045-84-6. s. 25

16FILIPÍ, Pavel. *Křesťanstvo: historie, statistika, charakteristika křesťanských církví*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2012. ISBN 978-80-7325-283-0. s. 21

2.2 Souvislost pravoslavné církve s církví katolickou

Ovšem jaké jsou společné kořeny obou společenství? Obě uskupení řadí religionistika do kategorie křesťanství, a to na základě jejich vlastního vyznání, protože klíčovým principem pro religionistiku pro tuto otázku, tedy "Kdo je křesťan?" je vlastní vyznání, respektive zařazení se, takže křesťanem z hlediska sekulární vědy, kterou je religionistika je každý, kdo se ke křesťanství hlásí. Zde je také zajímavá otázka, na čem stojí křesťanství samotné. Když se podíváme na etymologický původ, tak uvidíme, že slovo křesťan, respektive křesťané je odvozeno od slova Kristus, což je česká odvozenina od řeckého slova "Christos" /χριστος/, tedy pomazaný. Jedná se o řecký ekvivalent hebrejského slova Mašiach /מָשִׁיחַ/, které opět známe už v tzv. počestěné podobě, a to "Mesiáš". Z výše uvedeného vyplývá, že základním kamenem křesťanství je osoba Ježíše z Nazareta, který byl svými soupenci považován za Krista, tedy za Mesiáše. Ostatně je o tom řeč i textech, které pro téměř pro celý křesťanský svět mají největší autoritu, protože se tam předpokládá dokonalá míra inspirace, respektive evokace božství, a sice Matoušovo evangelium, kde se líčí dialog mezi Ježíšem Kristem a apoštolským sborem, který je zastupován hlavně osobou apoštola Petra. Na jednu z Ježíšových otázek Petr odpovídá: "Ty jsi Kristus, Syn živého Boha!"¹⁷

V této souvislosti ještě více začíná resonovat další otázka, a sice jestli Ježíš založil církev. Například jeden Hans Küng se domnívá, že je Ježíše je mužem prorocké provokativnosti, který se staví kriticky k Chrámu, a dokonce demonstrativně a vystoupí proti komerci, která tam vzkvétá.¹⁸ I když není žádným politickým revolucionářem, přece se dostává záhy do smrtelného konfliktu s politicko-náboženským establishmentem. Samozřejmě když zauvažujeme objektivně v historický souvislostech, tak je velmi fascinující, že mladý třicetiletý muž bez jakéhokoli zvláštního úřadu a jakéhokoli zvláštního titulu překračuje v očích mnohých lidí svými a tím, jak uzdravuje, to, co se očekává od pouhého rabína nebo proroka, takže v něm spatřují Mesiáše.¹⁹ Ale Ježíš v průběhu svého překvapivě krátkého působení, které trvalo v nejlepším případě tři roky, ale možná i jen několik měsíců, nezaložil žádné zvláštní společenství s vlastním vyznáním a kultem, které by se lišilo od Izraele. Nechtěl založit žádnou organizaci s vlastní ústavou a úřady, a už vůbec nechtěl probudit k životu žádný náboženský veleútvar. Jak opět zdůrazňuje Hans Küng: "všechna svědectví dokládají, že Ježíš během svého života žádnou církev nezaložil."²⁰

17 Matoušovo evangelium: 16,13

18KÜNG, Hans. *Malé dějiny katolické církve*. Brno: Praha: Barrister & Principal, 2005. s. 13. ISBN 80-7021-770-7. s. 13

19KÜNG, Hans. *Malé dějiny katolické církve*. Brno: Praha: Barrister & Principal, 2005. s. 13. ISBN 80-7021-770-7. s. 13

20KÜNG, Hans. *Malé dějiny katolické církve*. Brno: Praha: Barrister & Principal, 2005. s. 13. ISBN 80-7021-770-7. s. 13

Ale ti, kteří považovali Ježíše za Mesiáše se sdružovali a vytvářeli společenství, která často definujeme jako první křesťanské komunity. Je však zajisté pravda, že v tomto kontextu je opět problém s terminologií, protože v této souvislosti se často skloňuje pojem "rané křesťanství" a je za něj v drtivé většině případů označováno období v dějinách křesťanství od jeho vzniku, tedy zhruba třicátá léta I. století do císaře Konstantina Velikého, respektive ediktu, který vydal v Miláně v roce 313, případně sněmu, který jejž svolal v Nikaji v roce 325. Někdy se termínu "rané křesťanství" užívá v užším smyslu pro označení tzv. apoštolské doby, která nachází si místo hlavně v druhé polovině prvního století. Mezi odborníky rovněž existují názory, že není korektní definovat rané křesťanství jako zvláštní, tedy samostatné náboženství ve smyslu vlastní tradice, protože zhruba do poloviny II. století hnutí Ježíšových stoupenců bylo považováno za jednu ze židovských sekt, případně za jeden ze směrů v samotném judaismu.²¹

Toto mínění ovšem také sice usiluje o jistý hegemonní diskurz v historickém bádání, ale nemůže si toto pozici snadno udržet, protože období raného křesťanství disponuje celou řadou tzv. apologetů, tedy představitelů křesťanství, kteří hájí (od toho ostatně je slovo apologie - obhajoba) své vyznání nejen před tváří antického, respektive hellénistického světa, ale věnují se i (dle jejich názorů) neautentickým proudům uvnitř samotného křesťanství a ostře se vymezují vůči těm, kteří se nějak výrazně hlásí k židovským tradicím, což je pochopitelné jako dějinná dialektická reakce na křesťanské komunity, které pocházely ze židovského prostředí, a proto velmi usilovaly o zachování kontinuity se židovskou náboženskou tradicí. A není divu, protože obrovský nápis na lateránské bazilice, původním římském biskupském kostele města Říma, dodnes zvěstuje: *Caput et mater omnium ecclesiarum urbis et orbis!* - "Hlava a matka všech kostelů města a světa." Ale významově hlavním místem a skutečně původní, tedy mateřskou obcí prvních křesťanů není bezesporu Řím, nýbrž Jeruzalém, a proto i historie prvotní obce není historií římských obcí nebo obcí řeckých, ale historií rodilých Židů, a to bez ohledu na to, jestli mluvili aramejsky nebo řecky, jak to bylo zřejmě obvyklé v případě Židů palestinsko-helénistického kulturního kruhu. Právě Tito Židé následovali Ježíš a předávali rodící se církvi nejen jazyk, ale i svět židovských představ a židovskou teologii, čímž utvářeli tak podobu celého křesťanstva.²² Zkratka rané křesťanství není jen obdobím pronásledování, ale také obdobím vlastního utváření a formování. Situace se mění s tzv. Konstantinovým obratem, když univerzální říše začíná potřebovat univerzální náboženství. Zde docházíme explicitně k historické genezi toho, co je pravoslavné a co je katolické. Velké schisma, které se uskutečnilo v roce 1054 byl jen jakýmsi vyústěním, závěrečným aktem vývoje, který trval několik staletí. V jeho pozadí byly faktory, například faktory politické souvisejí s okolností, že císař Konstantin Veliký v roce 330 přenesl hlavní město říše do Cařihradu (Konstantinopole) a tím pádem

21 ARMSTRONG, Karen. *St. Paul: The Apostle We Love to Hate*. New Harvest. 2015. ISBN 978-0-54461-739-1. s. 25

22 KÜNG, Hans. *Malé dějiny katolické církve*. Brno: Praha: Barrister & Principal, 2005. s. 19. ISBN 80-7021-770-7. s.

se obě centra politicky postupně osamostatnila. Co se týče jurisdikční roviny, šlo o konkurenční postavení římského biskupa (papeže) ve vztahu ke konstantinopolskému patriarchovi a dalším patriarchům Východu, tedy tzv. Pentarchii.²³ Zřejmě k tomu přispěla i ta událost, že po smrti císaře Theodosia roku 395 se římská říše rozdělila na Východní a Západní impérium. Ať už historicky a symbolicky je význam starého hlavního města říše Říma jakkoli velký, hlavní těžiště katolické církve spočívá jednoznačně na Východě, který je pokud jde o počet obyvatel i hospodářský, vojenský a duchovní potenciál, silnější. "Zde mají své sídlo nejenom téměř všechny církve, jež založili a apoštolové, zde se též odbývají všechny ekumenické koncily, rozvíjejí se tu patriarcháty, centra vzdělanosti a kláštery. Kolem poloviny čtvrtého století se latinské křesťanství jeví ještě do značné míry jako přívažek k duchovně vůdčímu východořímskému křesťanství byzantskému."²⁴ Rovněž byla velmi narušována komunikace, například "jedním z důvodů vzájemného kulturního odcizování Západu a Východu byl i problém ztráty společného dorozumivacího jazyka. Latina sice byla ještě za Justiniána jazykem státní správy, práva a armády, ale jazykem církve byla řečtina, a to až do III. století i v Římě. Ale už v V. století mizla znalost řečtiny na Západě a znalost latiny na Východě. Augustinus ve svých *Konfesích* čili *Vyznáních* přiznává, jak nerad se jako dítě učil řečtině, a také ji málo znal. Římané přitom neměli k řečtině záporný vztah, vždyť římská literatura se opírala převážně o řecké vzory a v době rozkvětu císařského Říma byla znalost řečtiny mezi vzdělanci samozřejmá. Stejně patřila k samozřejmostem římského literárního vývoje překladatelská činnost. Jinak tomu bylo u Řeků. V jednom ze svých spisů si Augustinus stěžuje na lehkomyšlné překládání řeckých biblických textů římskými překladateli raně křesťanského období do latiny, i když jejich jazykové znalosti byly někdy velmi skrovné. Upozorňuje, jak málo řeckých překladů těchto textů z hebrejštiny vzniklo. Často se hovoří o "kulturním helénocetrismu" Řeků a víme, že autory překladů egyptských, syrských nebo hebrejských textů do řečtiny, jež známe, byli orientálci znalí řečtiny. I překlad Starého zákona, tzv. Septuaginta, vznikl v prostředí alexandrijské helénistické židovské diaspory."²⁵

Reálný nebo osobovaný význam římských papežů absolvoval nejrůznější peripetie a vyvrcholil v roce 800, a to korunováním, které uskutečnil papež Lev III. a povýšil tak franského krále Karla Velikého na císaře, aby "tím symbolizoval nejen restituci říše římské, nýbrž i své právo a povinnost postarat se o další osudy impéria a v něm i církve. V té době též vzniká falzum, zvané *Donatio Constantini*, vysvětlující, že tyto pravomoci byly římskému biskupovi dědičně uděleny již samým císařem Konstantinem, který se odsunul na Východ, aby se s ním papež nemusel dělit o

23 FILIPI, Pavel. *Křesťanstvo: historie, statistika, charakteristika křesťanských církví*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2012. ISBN 978-80-7325-283-0. s. 22

24 KÜNG, Hans. *Malé dějiny katolické církve*. Brno: Praha: Barrister & Principal, 2005. s. 19. ISBN 80-7021-770-7. s. 34

25 DOSTÁLOVÁ, Růžena. *Byzantská vzdělanost*. Praha: Vyšehrad, 1990. ISBN 80-7021-034-6. s. 42

vládu nad Římem."²⁶ Samozřejmě křesťanský východ nechtěl akceptovat stále se zvětšující mocenské nároky římského papeže, který se snažil svůj primát podepřít i teoreticky, a to svatopetrskou symbolikou v tom smyslu, že Petr, kníže apoštolů, byl biskupem Říma a zde rovněž našel svoji mučednickou smrt. K tomu všemu se pak přidaly i jurisdikční spory v oblastí misijních kompetencí na území, které se týkají bezprostředně i našeho tématu, tedy Velké Moravy v 9. století, čemuž se budeme podrobněji věnovat v dalších kapitolách.

Co se týče duchovnosti, respektive spirituality, zde se rovněž začaly prohlubovat rozdíly už v průběhu prvního tisíciletí "společné existence." Celkově, jak již bylo naznačeno, výše: to že se z katolické církve římské říše, jež zahrnovala celý obydlený svět, stala západní katolická církev - byl proces, který "zabíral několik staletí mezi pozdní antikou a raným středověkem. Vedle specificky latinské teologie sv. Augustina, jež dodává teologický základ, se nyní stává důležitým už dlouho připravované vybudování římského papežství jakožto centrální církevní vládní instituce, která vytváří církevně-politický základ nové konstelace."²⁷ Při uvědomění si tohoto procesu a kumulace historické moci a reálného vlivu se vynořuje otázka: "Kdo byl skutečně prvním papežem v pravém smyslu tohoto slova?" Historikové přisuzují titul "papež" ve vlastním slova smyslu Lvu I., solidnímu teologovi a vynikajícímu právníkovi, horlivému kazateli a duchovnímu pastýři, zároveň i schopnému státníkovi.²⁸ Úplně poprvé je Lev zmiňován v 191. Augustinově listě jako akolyta Římské církve, který v roce 418 přivezl biskupovi Aureliovi Kartágenskému dopis, jenž sepsal budoucí papež Sixtus III. proti Pelagiovovi. Za pontifikátu papeže Celestina I, tedy v letech 422 až 432 se stal arcijáhnem, respektive starším diákonem a zřejmě měl ve své správě finanční otázky, přerozdělování almužny a vztahy se státní mocí. Lev se také účastnil řešení církevních náboženských sporů a právě on dal pokyn Janu Kassianovi, aby sepsal proti Nestoriovovi traktát o Vtělení. Vliv Lva Velikého na církevní život v té době konstatuje i Cyril Alexandrijský, což je patrné zejména z toho, že v roce 431 Cyril žádá Lva, aby poslední zasáhl proti Iuvenaliovovi Jeruzalémskému a předešel tak vzniku patriarchátu v Jeruzalémě. V roce 439 Lev přesvědčil papeže Sixta III. zamítnout žádost, kterou podal propelagiánský teolog Julian z Eclanum a ve které šlo o smíření s církví bez pokání.²⁹ Nejen proto, že je Lev, v církevních dějinách označován za "velikého", zcela a beze zbytku naplněn vědomím a o poslání Říma, nýbrž i proto, že se mu s teologickou jasností a právníckou břitkostí daří ukovat z biblických, historických a právních prvků,

26 FILIPI, Pavel. *Křesťanstvo: historie, statistika, charakteristika křesťanských církví*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2012. ISBN 978-80-7325-283-0. s. 22

27 KÜNG, Hans. *Malé dějiny katolické církve*. Brno: Praha: Barrister & Principal, 2005. s. 44. ISBN 80-7021-770-7. s. 44

28 KÜNG, Hans. *Malé dějiny katolické církve*. Brno: Praha: Barrister & Principal, 2005. s. 44. ISBN 80-7021-770-7. s. 44

29 WIESSEL, Susan. *Leo the Great and the Spiritual Rebuilding of a Universal Rome*. BRILL, 2008. T. 93. 422 p. (Vigiliae Christianae, Supplements). ISBN 978-90-04-17052-0. s. 37

kteře se připravovaly v předchozích staletích, klasickou syntézu ideje římského primátu.³⁰ Mimochodem papež Lev argumentuje nejen biblicky, ale i historicky a právně. Biblický argument spočívá v tom, že Petrův primát nad všemi ostatními apoštoly je podle Lva zdůvodněn už v Novém zákoně, zejména v 16. kapitole Matoušova evangelia. Klasická petrovská místa chápe Lev masivně právnicky ve smyslu "plnosti moci", kterou Petrovi daroval Ježíš jakožto vládní primát k vedení celé církve. Ohledně historických důrazů papež Lev je přesvědčen, že nástupnictví apoštola Petra se přenáší na biskupa Říma a vychází především z listu papeže Klementa Jakubovi, bratru Páně, do Jeruzaléma: podle něj určil Petr v posledním pořízení svým jediným legitimním nástupcem právě Klementa. Tento list je však falzifikát z konce druhého století a byl teprve na přelomu čtvrtého a pátého století přeložen do latiny. Velmi zajímavá je rovněž právní argumentace papeže Lva. Jde totiž o to, že právní postavení nástupce apoštola Petra upřesňuje Lev pomocí římského dědického práva: nástupce sice nedědí Petrovy osobní vlastnosti a zásluhy, dědí však plnou moc a funkce úřadu, který Petrovi udělil sám Kristus, takže i nehodný papež je zcela legitimním nástupcem, a jako takový svůj úřad právem vykonává. Jde tedy jednoduše a prostě o úřad, který je přijat okamžitě s přijetím volby, dokonce i tehdy, když by byl zvolený ještě laik, a nikoliv vysvěcený kněz.³¹ Dalším velmi významným představitelem onoho vývoje byl Řehoř Veliký, který byl v podstatě posledním z latinských církevních otců a zároveň prvním středověkým papežem. Vyjadřoval se jednoduchým a populárním způsobem, čímž si zasloužil ještě větší úctu než jeho učitel Augustin. Současná kritická badání činí jeho dílo, především *Dialogy o životě a zázracích italských Otců*, odpovědným za to, že se rozšířily příběhy o zázracích, zjeveních, proroctvích, andělech a démonech. Jak říká Hans Küng, Řehoř Veliký rovněž je zodpovědný za theologické potvrzení masivního uctívání svatých a jejich ostatků a za ideu očištky a mše obětované za duše zemřelých. Má obrovský zájem o oběť, o řád pokání, kategorie hříchů a tresty za ně, neobyčejným způsobem zdůrazňuje bázeň před věčným soudcem a naději na odměnu za dobré skutky. (...) Ale i kritičtí badatelé uznávají to, že byl to chytrý asketa z bohaté aristokratické rodiny. Byl rovněž obratný politik a laskavý duchovní pastýř, zkrátka vynikající římský biskup, z něhož se nestal žádný církevní kněz a politický papež, ale v jádru zůstal mnichem a asketou. Jeho praktická založenost a kontrola nad svým administrativním aparátem pomáhaly mu vysoce efektivně spravovat papežské latifundie, rozprostírající od severní Afriky a Sicílie až po Galii, a proto není proč se divit, že v době válečných zmatků narůstá ustavičně jeho zodpovědnost za správu, peněžnictví a blaho lidu, takže nepozorovaně klade základy světové moci papežství. Nicméně sebe sama prohlašoval za "služebníka Božích služebníků", kterému jde hlavně o duchovní blaho církve, nejspíše proto Řehoř

30 KÜNG, Hans. *Malé dějiny katolické církve*. Brno: Praha: Barrister & Principal, 2005. s. 19. ISBN 80-7021-770-7. s.

34

31 KÜNG, Hans. *Malé dějiny katolické církve*. Brno: Praha: Barrister & Principal, 2005. s. 44. ISBN 80-7021-770-7. s.

44

Veliký velmi podporuje mnišství a jeho životopis svatého Benedikta, zakladatele kláštera v Subiaku a na Mnote Cassinu, či život byl dosud znám pouze v hrubých rysech, činí z Benedikta příkladného opata a otce mnišství vůbec. Benediktinský řád totiž spojuje starou mnišskou tradici s římským vojenským duchem. Řehole tohoto řádu na rozdíl od zvyků čestných potulných asketů zavazuje mnichy k stálosti místa, tedy "stabilis loci", k poslušnosti vůči opatovi kláštera, ke zřeknutí se majetku a manželství a k manuální práci. "Z nejvyššího postavení se vládne dobře tehdy, když ten, kdo je v čele, ovládá spíš vlastní neřesti než své bratry," tak zní jeden charakteristický výrok z Pastýřského řádu (II, VI, 22) papeže Řehoře. Zatímco Lev Veliký zastává hrdé a vladařské chápání papežského primátu, Řehoř Veliký jej pojímá pokorně a kolegiálně. Kdyby se bylo papežství v následujících dobách řídilo v chápání úřadu více podle Řehoře než podle Lva, byla by se mohla středověká "Ecclesia catholica" po vzoru prvotní a staré církve vyvinout v "communio" s demokratickou a kolegiální strukturou a se služebným primátem Říma. Avšak papežství se bude v příštích obdobích řídit víc podle papeže Lva a po vzoru římských imperátorů se pokusí vybudovat autoritářský a monarchisticky pojatou, hierarchicky uspořádanou církev s římským mocenským primátem. Papežské "Imperium Romanum" však musí nevyhnutelně vést k tomu, že se církve křesťanského Západu a Východu navzájem stále více budou odcizovat, a nakonec se i definitivně rozštěpí. Neboť na křesťanském Východě, kde jsou stejně jako dříve nejvyšší autoritou císaře koncil, římské ambice a teologicko-právní zdůvodnění papežské samovlády přirozeně nikdo nechápe."³² Do Nicejsko-cařihradského vyznání byla na Západě vsunuta zmínka, že Svatý Duch vychází i ze Syna (filioque), což je velmi závažné porušení jednoty církve. Jde totiž o to, že původní text vyznání praví, že církev věří, že Sv. Duch vychází z otce (qui ex Patre Filioque procedit). V Římě a jemu podřízeným územím se začalo používat pozměněné formulaci (qui ex Patre (Filioque) procedit). Na Východě to bylo vnímáno jako útok na rovnováhu mezi triádou a monádou v božství, protože viděli v tom ústup k neoplatonismu, respektive k neosobnímu božství řeckých neoplatoniků. Nejspíše taková tendence byla vyvolána v Římě pod vlivem různých germanických kmenů, které sice často velmi snadno přijímaly křesťanství, avšak přijímaly ho tzv. v podobě ariánské, a proto, aby se zamezilo ariánskému chápání trojičnosti Boha, přistoupili římscí papežové na tuto vsuvku. Křesťanský Východ tuto alteraci textu vyznání neuznal nejen z důvodů formálních (není dovoleno měnit text již schválený), ale i ze strachu, aby se rozhodování o těchto, tedy nejzásadnějších věcech, nedostalo příliš do pravomocí církevní instituce v osobě římského papeže. Tato polemika o učení se stala zvláště intenzivní v IX. století, tedy zhruba dvě stě let před definitivní roztržkou v podobě tzv. velkého schismatu. Tomuto schismatu předcházelo tzv. schisma fotiovské (podle jména cařihradského patriarchy Fotia, který byl zvolen z řad profesorů teologie). V pozadí byly i tehdy

32KÜNG, Hans. *Malé dějiny katolické církve*. Brno: Praha: Barrister & Principal, 2005. s. 44. ISBN 80-7021-770-7. s. 50

kompetenční spory o jurisdikci nad Bulhary, právě pokřtěnými. Pod nátlakem Západu byl v roce 863 z patriaršího trůnu Cařihradě "sesazen bystrý teolog Fotios, který se však nevzdal bez boje: V listu východním patriarchům podal katalog všech rozdílů mezi církví východní a západní, aby dokázal, že Západ se odchýlil od první apoštolské tradice. Dosáhl toho, že cařihradská synoda v roce 867 prohlásila papeže za sesazeného a prokletého. Epizoda záhy skončila převratem na byzantském císařském dvoře, nový císař se s Římem, ale Fotiov katalog vykonal své: na Východě sílí názor, že Západ přestává být pravověrný a obrana apoštolské tradice je svěřena křesťanskému Východu. V roce 1012 je Fotios manifestačně kanonizován, tedy prohlášen za svatého.³³ Po roztržce s Římem se ovšem velmi silně lišil i pohled obou církví na případné znovusjednocení, o kterém každá mluvila a mluví dodnes jako o svém nejzbožnějším přání. Pravoslavné církve se domnívají, že katolická církev by měla opustit všechny (z jejího pohledu) hereze, které postupem času zavedla a vrátit se do rodiny pravoslavných církví, případně pravoslavných patriarchátů. Katolická církev jako cestu sjednocení vidí unii, tedy vrácení se pravoslavných pod moc římského papeže a uznání jeho svrchovanosti, především v otázkách víry a mravů, jak to definoval I. vatikánský koncil. Mnohé pokusy o unii, které podnikli římské papežové vidí pravoslavní jako využívání příležitostí, aby si Východ podmanili. Především bylo to v době křižáckých výprav, kdy stáli právě na vrcholu své moci a pokusili se dobýt Východ. Je pravda, že těmito svými pokusy ničeho nedosáhli v očích pravoslavného světa, naopak zřízením latinského císařství v Cařihradě byla propast mezi katolickým Západem a pravoslavným Východem jen ještě více prohloubena a upevněna. Stejně ztroskotaly pokusy císaře Michaela Paleologa, který v roce 1274 spolu s patriarchou Joannesem Vekkosem podepsali unii s Římem bez náležitého postupu, který měl obnášet diskuse, týkající se věrouky a dogmatu. Stejně neúspěšné byly snahy císaře Andronika III., který, když byl tísněn Turky a hledal proti nim pomoc, jednal s avignonskými papeži v roce 1339. Za velmi výrazný pokus do dnešní doby je považován ferrarsko-florenský koncil v roce 1439, na němž po dlouhých vyjednáváních byl císařem Janem VIII. Palaiologem a patriarchou Josefem II. podepsán dekret. Ale tato unie se v samotné tzv. Byzantské říši velmi těžko prosazovala, protože po návratu zástupců pravoslavných církví se zdvihla taková bouře proti sněmovním úmluvám, že nemohly být dodrženy, o čemž svědčí už i to, že oficiálně byla vyhlášena teprve v roce 1452. Mimochodem ani tento dekret nepodepsali všichni delegáti, například ji nepodepsal efezský metropolita Marek Eugenikos (Μάρκος Ευγενικός), který měl obrovskou autoritu, a to ihned ve mnoha ohledech: třeba jako přední intelektuál, plodný hymnograf a skalní zastávce palamismu, tedy učení sv. Řehoře Palamy (Γρηγόριος ο Παλαμάς), soluňského arcibiskupa, jehož učení o nestvořených Božích energiích nejen vytvořilo jasnou oponenturu scholastické doktríně Tomáše Akvinského, ale i stalo se nedílnou

33FILIPÍ, Pavel. *Křesťanstvo: historie, statistika, charakteristika křesťanských církví*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2012. ISBN 978-80-7325-283-0. s. 22

součástí pravoslavné teologické nauky a spirituality. Ale i celý následující proces, tedy po roce 1453, kdy Turci dobyli Konstantinopol, tedy Cařihrad, vnímá pravoslaví jako úsilí římských papežů o podmanění si pravoslavných církví. V patnáctém a šestnáctém století pomýšleli západní knížata o válce s Turky i tím způsobem, že osvobozený pravoslavný lid s vděčností přijme unii s Římem. Velmi mocným počínáním bylo uzavření tzv. Brestlitevské unie v roce 1596, kdy řada biskupů Kyjevské metropole Konstantinopolské jurisdikce v čele s metropolitou Michaelem Rogozou přijala rozhodnutí o přijetí římsko-katolické věrouky a podřízení se římskému papeži se zachováním bohoslužebné byzantské liturgické praxe v církevní slovanštině. Akt o připojení se k římsko-katolické církvi byl podepsán 23. prosince v roce 1595 a potvrzen v říjnu v roce 1596 ve městě Brest. Ale v témž Brestě v téže době se uskutečnil souběžný sněm pravoslavného duchovenstva v čele s exarchou patriarchy Nikeforem, dvěma biskupy a knížetem Konstantinem Ostrožským. Tento, poslední, sněm odmítl unii a zachoval věrnost pravoslaví. Plán iniciátorů unie však ztroskotal následkem poklesu jejich politické moci. Ale tato unie v podstatě vytvořila řecko-katolickou církev, která přetrvává dodnes a je velkým kamenem úrazu pro dialog mezi pravoslavím a katolicismem. Od konce šestnáctého století začala římsko-katolická církev posílat k pravoslavným národům své misionáře, což také bylo gesto, které jedna svědčilo o tom, že pravoslavní nebyli vnímáni jako křesťané, tedy alespoň ne jako plnohodnotní bratři ve víře, jednak to vylučovalo dialog. Kolem roku 1600 přišli jezuité mezi Řeky a zakládali školy, do nichž se jim podařilo přilákat mladé lidi z Cařihradu, Smyrny, Chiosu, Cyklad, Kypru, Sýrie a z Palestiny. V této době se zdálo, že jejich činnost bude úspěšná, protože byli podporováni katolickými mocnostmi, třeba Rakouskem, Benátkami, Španělskem, Francií, jejichž vyslanci jim u Porty vymohli volný pohyb. Papež Řehoř XIII. založil v Římě zvláštní školu pro pravoslavné mladíky. Papež Řehoř XV. zřídil v roce 1633 Kongregaci de propagande fie, která vyvinula rozsáhlou činnost. Sedmnácté a osmnácté století bylo pro snahy papežů velmi příznivé, protože Turci stáli na výši své moci a osud pravoslaví na Balkáně byl velmi smutný, takže působení jezuitů, jimž Porta nepřekážela příliš, bylo velmi usnadněno. Ale všechno bylo marné. V devatenáctém století bylo úsilí ještě zvýšeno. Střediskem nových pokusů stala Sýrie, když v Beirutě byla zřízena univerzita, která byla svěřena do rukou jezuitů, kteří svými školami působili všude v Turecku, mezi Řeky i Bulhary. Pisu IX. dal založit řeckým dobrodruhem Picipiem tzv. "křesťanskou orientální společnost", která však brzy se rozpadla. Unionistická myšlenka našla zvlášť horlivého příznivce ve Lvu XIII., který mimochodem v jedné ze svých encyklik odsoudil amerikanismus a demokracii. Z výše uvedeného je patrné, že pohled na jednotu pravoslaví a katolictví mají různý. Zatímco pravoslaví chce, aby katolická církev zrušila svá nová usnesení a vrátila se do rodiny tzv. pravoslavných patriarchátů, římsko-katolická vidí řešení v tom, aby pravoslavná církev vstoupila pod jurisdikci Vatikánu a stala se v podstatě církví řecko-

katolickou. Známy český religionista Ivana O. Štampach jednou prohlásil, že římsko-katolická církev se musí rozhodnout mezi unionismem a ekumenismem.

3. Cyrilometodějská misie

Ač to zní jakkoliv paradoxně, význam Cyrila a Metoděje, respektive jejich misie není bohužel doceněn, a to ani dnes. "Jak to?" zřejmě je otázka, která napadne téměř každého, kdo momentálně čte tyto řádky. "Vždyť existuje den jejich památky jako Den slovanských věrozvěstů Cyrila a Metoděje, o jejich významu se učí děti v rámci dějepisu a občanské výchovy a (všichni) vděčíme jim za písmo! Někdy je dokonce ctíme jako ty, kteří se podíleli na vzniku a formování české státnosti!" nejspíše takové reakce se aktivují v duchu. Nicméně myslíme si, že stále si zdaleka neuvědomujeme, jak dalekosáhlý byl význam cyrilometodějské misie.

V současné době Cyril a Metoděj jsou uctíváni jako svatí pravoslavnou a římsko-katolickou církví. Ale nebylo tomu tak vždy s bezproblémovou samozřejmostí. Po Metodějově smrti dostal kníže Svatopluk od papeže Štěpána V. bulu "Quia te Zelo fidei", kterou například zakázal slovanskou bohoslužbu. Od té doby chovala se římsko-katolická církev k památce Cyrila a Metoděje netečně. Zhruba od čtrnáctého století se v českých zemích slavil svátek věrozvěstů 9. března.³⁴ Teprve v roce 1880 zavedl papež Lev XIII. jejich svátek pro celou katolickou církev. Učinil tak svou encyklikou *Grande monus* a stanovil dnem jejich památky 5. července, i když toto datum nijak nesouvisí s jejich životem. Připomeňme jen, že o tomto papeži již byla řeč výše, když jsme mluvili o vztahu pravoslavné a řecko-katolické církve: právě Lev XIII. byl jedním z největších příznivců unie, tedy proměny pravoslavné církve v církev řecko-katolickou.

Do Ruska přišla úcta k Cyrilu a Metodějovi spolu s bulharskými bohoslužebnými knihami, což mělo za následek to, že památka sv. Cyrila a Metoděje se slavila do čtrnáctého století, kdy byl v Rusku zaveden tzv. Jeruzalémský typikon, tedy bohoslužebný řád, v němž svátek svatých Cyrila a Metoděje nebyl, a proto se na jejich památku postupně zapomnělo. Situace se začala měnit teprve v druhé polovině devatenáctého století. Například roce 1861 smolenský biskup Antonij napsal ober-prokurátorovi Posvátného synodu hraběti Tolstému dopis, ve kterém líčil, že Ruská pravoslavná církev vůbec nepěstuje kult svatých Cyrila a Metoděje náležitým způsobem, i když, jak uvádí onen smolenský biskup, kdysi jejich památka se slavila velmi a zdůrazňovaly se zásluhy prosvětitelů Slovanů. Zároveň informuje ober-prokurátora, že nebyly zařazeny, což je s podivem, mineje (bohoslužebné knihy na každý den roku) při jejím prvním vydání tiskem a v jednom z rukopisů

³⁴VOPATRNÝ, Gorazd a Prokop L. HOFFMAN. *Dědictví otců: osudy svaté pravoslavné víry na území bývalého Československa*. V Praze: Knižní dílna Rubato, 1999. ISBN 80-902-2563-2. s. 25

moskevské synodální knihovny je pod 14. únorem neúplná služba pouze svatému Cyrilovi a pod 6. dubnem jeden kánon oběma svatým; existuje služba v řečtině, nejen jim, ale i jejich dalším pěti nástupcům. Rovněž ten biskup píše o tom, že se obracel na představitele bulharské a srbské pravoslavné církve, kteří potvrdili, že nemají služby prosvětitelům Slovanů, a to nejspíše proto, že používají od dávných dob mineje vytištěné u v Rusku.³⁵

Historické působení Cyrila a Metoděje je skutečně dějinnou událostí, která se stala krátkou, zato však významnou etapou byzantsko-slovanských vztahů, trvající přibližně jedno století. Vznik slovanských států a rozvoj slovanské společnosti vyžadoval konstituování vzdělanosti a kultury v nejširším smyslu slova, což nebylo ve středověku myslitelné mimo rámec křesťanství a církevní organizace. V případě Velké Moravy se k tomu přidružuje zcela konkrétní cíl politický: příklonem k Byzanci se moravský stát za Rastislavovy vlády snažil čelit rostoucímu tlaku franské říše ohrožující jeho samostatnost. V tomto ohledu byzantský dvůr nenaplnil moravské očekávání zcela. Obecně se míní, že konstantinopolský patriarchát nehodlal vybudovat na Moravě církevní organizaci či dokonce připoutání Velké Moravy k Byzanci. Misie vyslaná roku 863 a vedená Konstantinem a Metodějem měla upevnit na Moravě křesťanství a otevřít cestu případnému pronikání byzantského politického vlivu.³⁶ V současné době už se považuje za téměř prokázané, že počátky christianizace Moravy souvisejí s misí bavorského biskupství, kterou vyslal Karel Veliký po porážce Avarů roku 796. Jde o to, že Panonie, tedy dnešní Maďarsko tehdy byla osídlena Avary a Slovany a už pro potřebu této panonské mise byly základní náboženské texty, křestní slib, vyznání víry, zpovědní formule a modlitby i Otče náš přeloženy do západoslovanského dialektu. Texty, o nichž je řeč, se rozšířily také na Moravu, kde je později použili i Cyril a Metoděj. Historikové soudí, že příčinou, pro niž se kníže Rastislav obrátil na byzantského císaře s žádostí o "biskupa a učitele", bylo úsilí získat nezávislost velkomoravské říše na pasovském biskupství, po které církevní pravomoc jeho říše tehdy spadala. Tato církevní pravomoc posilovala ve středověkých poměrech i politický vliv franské říše na Moravě. Ale toto Rastislav udělal teprve tehdy, když byl odmítnut v Římě. V této souvislosti si musíme uvědomit, že tehdy byla církev sice ještě formálně jednotná, tedy nebyla rozdělená na římsko-katolickou a pravoslavnou, o čemž jsme psali výše, ale probíhaly v ní opravdu ostré spory o vztah církve a státu a o vztah konstantinopolského patriarchátu k římskému papežství mezi papežem Mikulášem I., byzantským císařem Michalem III. a patriarchou Fotiem. Musíme podotknout, že jednou hlavních příčin tzv. fotiovského schizmatu byl spor Říma a Konstantinopole o církevní pravomoc nad bývalou římskou provincií Illyricum. Proto také právě období Fotiova patriarchátu se vyznačuje intenzivní misijní činností ze strany byzantského impéria, jež tímto způsobem k sobě nejen kulturně, ale i politicky poutala sousední regiony. Byzantský patriarchát

³⁵VOPATRNÝ, Gorazd a Prokop L. HOFFMAN. *Dědictví otců: osudy svaté pravoslavné víry na území bývalého Československa*. V Praze: Knižní dílna Rubato, 1999. ISBN 80-902-2563-2. s. 25

³⁶*Dějiny Byzance*. Praha: Academia, 1994. ISBN 80-200-0454-8. s. 340

vyslal na Moravu ne hierarchy, tedy biskupy, i když Metoděj později se biskupem stal, a to právě biskupem moravským, ale vysoce vzdělané muže s rozsáhlou diplomatickou a administrativní praxí. "Osud a ráz byzantské mise předurčila povaha doby, vyznačující se soupeřením Západu a Východu o vzájemné sféry vlivu, a charaktery jejich vedoucích postav."³⁷ Vyslal ji na žádost velkoknížete Rastislava byzantský císař Michal III., s jehož vládou jsou spojena jména vynikajících politiků, učenců a diplomatů, jakými byli bratr Theodórin, císař Bardos, patriarcha Fótios, jeho matka císařovna Theodora - obnovitelka uctívání ikon, tedy tzv. ikonodulie, i Konstantin a Metoděj. Jedná se o období, kdy velmi roste význam cařihradského patriarchátu a diplomatické aktivity Byzantské říše prostřednictvím misijní činnosti. Rovněž je to období růstu vzdělanosti díky vysoké škole obnovené císařem Bardou v paláci Magnaura. Ale je to i období nových rozporů mezi Byzancí a Římem, které byly vyvolány silnými osobnostmi patriarchy Fótia a papeže Mikuláše I. Tyto spory se projeví i na dogmatickém poli. Šlo o spor ohledně původu sv. Ducha, tedy tzv. "filioque", o němž byla řeč výše v kapitole o vztahu mezi pravoslavnou a katolickou, respektive řecko-katolickou církví.³⁸ Cyril a Metoděj se narodili v byzantském městě Soluni (Thessaloniki). Jejich otec Lev, jenž je v Životě (životopise) Konstantina-Cyrila popisován jako "člověk dobrého a bohatého rodu", byl drungariem (v 1. pádě: drungarius), tedy vojenským velitelem při strategovi, tedy vojenském a občanském guvernérovi města Soluně. Jejich dědeček byl významným šlechticem v Cařihradu (Konstantinopoli), který potom zřejmě ztratil vliv a přízeň dvora, a proto svůj život dožil v ústraní v Soluni. Rodina Cyrila a Metoděje měla sedm synů, přičemž Metoděj byl nejstarší a Konstantin (Cyril) úplně nemladší. Mimochodem u Metoděje není jasné, jestli toto je jeho křestní jméno, nebo jméno, které dostal při mnišských postřižinách. Nelze říct s úplnou jistotou, jakého etnického původu byli bratři Cyril a Metoděj. Vzhledem k tomu, že se narodili a žili v mnohonárodnostní Byzanci, není vůbec možné to stanovit. Podle jedné velmi rozšířené verze byli Cyril a Metoděj řeckého původu. V devatenáctém století mnozí slovanští vědci, jako například Michail Pogodin nebo Germengild Ireček, zastávali názor, že Cyril a Metoděj měli původ slovanský. Své domněnky opírali hlavně o to, že Cyril a Metoděj výborně ovládali slovanský jazyk. Ovšem dnes tato okolnost se nepovažuje za dostatečný argument. Bulharská tradice označuje Cyrila a Metoděje za bratry Bulhary, k nimž se v té době řadili i makedonští Slované. Tato bulharská tradice se opírá na některá místa v Životě Konstantina-Cyrila, která se objevují zejména v pozdější redakci, kde se praví: "родом сѣи българинь от солоуна града". Tuto hypotézu sdílejí i někteří současní bulharští historikové.³⁹ Konstantin duchovně vyrůstal v dvorském prostředí hlavního města, kde se právě rodil první byzantský humanismus, a na jeho intelektuální rozvoj působila nejen byzantská soudobá kultura, ale i duchovní odkaz křesťanské antiky a patristiky a v menší míře i

37DOSTÁLOVÁ, Růžena. *Byzantská vzdělanost*. Praha: Vyšehrad, 1990. ISBN 80-7021-034-6. s. 63

38DOSTÁLOVÁ, Růžena. *Byzantská vzdělanost*. Praha: Vyšehrad, 1990. ISBN 80-7021-034-6. s. 23

39Кирилло-Методиевская энциклопедия., София., издание БАН (Болгарская Академия Наук), 1985 s. 47

podněty přicházející z křesťanského Orientu. To mu pomohlo proniknout hluboko do podstaty předchozího kulturního vývoje na Moravě a vytvořit základy první svébytné slovanské kultury a vzdělanosti. Jejím obdivuhodným rysem je duchovní synkretismus a tolerance. Cyrilometodějská misie vystupuje jako prostředník a katalyzátor různých kulturních impulsů a ve svém zprostředkujícím poslání se nezastavuje před žádnými geografickými, kulturními ani časovými kategoriemi. V době působení Konstantina a Metoděje proto na Moravě vedle sebe existují a účinkují jak dřívější latická misie, tak i misie byzantská. Ve vlastním liturgickém obřadu konaném staroslověnsky, řecky i latinsky se prolínají a doplňují východní a západní prvky. V materiální kultuře a v architektuře se nadále projevují impulsy přicházející z západního i východního kulturního okruhu. Má to svůj odraz i v právním odkazu velkomoravského období, který vycházel v podstatě z byzantských vzorů, jež zanechaly svou stopu i prvky západního vlivu.⁴⁰ Je nutno podotknout, že právě naše země, až na některé hraniční oblasti jižního Slovenska a jižní Moravy, které leží při samých hranicích bývalé římské říše, při dunajské části takzvaného limes Romanus, nepřišly do přímého kontaktu ani s antickou civilizací, na kterou Byzanc navazovala. Ale procházely jimi významné kupecké cesty (třeba známá jantarová cesta), a proto, jak dokazují nálezy římských mincí, byly tu nepřímé kontakty s antickým světem. Ostatně Slované přicházejí do našich zemí až v průběhu 1. poloviny šestého století, tedy až po zániku západořímské říše. Teprve na přelomu osmého a devátého století vzniká na Moravě jejich první státní útvar, která my známe pod jménem Velká Morava. Onen název se objevuje jen v byzantském prameni, a to v díle Konstantina Porfyrogenneta O správě říše. Toto dílo císař napsal pro svého syna Romana. Prameny moravského původu používají označení Morava. Bulharské prameny, zejména Legenda o zesnutí Kyrillově, nejspíše převzaly byzantský úzus, který navazoval na antické tradice: tedy toponyma s přívlastkem "veliký" zpravidla rozlišovala název území vzdálenějšího od centra říše od stejnojmenného území bližšího.⁴¹ Tak vzniká třeba pojetí velkého Řecka, tedy Apeninský poloostrov, a malé Řecko, tedy Řecko, jak ho známé. Mimochodem, nelze se nepodivit tomu, že Konstantinos Porfyrogennetos někdy kolem poloviny desátého století charakterizuje Velkou Moravu, již blíže označuje jako Svatoplukovou říši, jako nepokřtěnou, což je velmi zvláštní už jen proto, že už téměř devadesát let předtím odešla na Moravu byzantská misie Cyrila a Metoděje a sotva se tak mohlo stát bez vědomí byzantského císaře. "Ostatně někde v archívu byzantského císařského dvora, který byl pečlivě veden a z něhož byzanští historikové různých období občas dokumenty citují, musel tehdy ještě být uložen dopis moravského knížete Rastislava císaři Michalu III. z roku 862 se slovy asi takového významu: "Náš lid se odřekl pohanství a drží se křesťanského zákona ..." Existence křesťanství na Moravě před příchodem obou soluňských bratří je doložena historickými prameny i

⁴⁰*Dějiny Byzance*. Praha: Academia, 1994. ISBN 80-200-0454-8. s. 341

⁴¹DOSTÁLOVÁ, Růžena. *Byzantská vzdělanost*. Praha: Vyšehrad, 1990. ISBN 80-7021-034-6. s. 61

archeologickými výzkumy velkomoravských lokalit z doby po druhé světové válce. Ale v době, kdy Konstantin psal své dílo, byla říše velkomoravská vyvrácena Maďary a byzantskou zahraniční politikou už nezajímala."⁴² Ale osobnost Konstantina-Cyrila, jeho filologické a literární zájmy, i osobnost Metoděje s jeho zájmy právními zajistily jejich misi trvalé místo v kulturním vývoji slovanských národů. Konstantinovým učitelem byl sám patriarcha Fotios, který byl považován za nejsečtějšího a nejvzdělanějšího člověka své doby, jak o tom referuje dílo *Bibliothèque*, jež zahrnuje obsahy i kritiku knih, které se četly v jeho literárním kroužku, a jeho lexikografická práce *Slovníková sbírka*. Právě díky Fotiovi poznal Konstantin-Cyril lásku ke knize, což u byzantských vzdělanců bylo velmi časté. Ostatně ve své Proglasu k překladu evangelií Konstantin-Cyril píše, že se zdá být mrtvou ta duše, která je zbavena knih. Ale i patriarcha Fotios ve svém exilu považoval odnětí knih za ohrožení lidské duše a ve svých teoretických úvahách o jazyku došel k názoru, že jen správně volená slova a jejich správné spojování mohou mít poučný a výchovný vliv. Úvaha středověkého filologa se samozřejmě opírala o Bibli, v tomto případě o první list apoštola Pavla ke Korintským křesťanům. Takže určitě není náhoda Konstantin v obraně slovanského jazyka v církvi při diskusi v Benátkách odvolává na 14. kapitulu téhož listu a ne bez úmyslu je téměř celá tato kapitola citována v *Životě Konstantinově* a odráží se i v básnické předmluvě k slovanskému překladu evangelií.⁴³ Zavedením speciálního slovanského písma, hlaholice, a povýšením staroslověnského jazyka na liturgický a literární jazyk byly vytvořeny příznivé podmínky pro rozvoj široce založené literární činnosti. Zpočátku to byly překlady liturgických textů, později celého evangelia i ostatních knih Nového zákona. Významná byla i překladatelská a upravovatelská činnost Metoděje. Ta přesáhla rámec literatury spojené s církevními obřady. Jde o to, že došlo ke zpřístupnění moravské společnosti církevně-právní příruček jako například byzantský *Nomokanon*, sbírky zákonných ustanovení pro laiky, tedy tzv. "Zakon soudnyj ljudem", který bychom do dnešní češtiny přeložili jako *Soudní zákoník pro lid*. Je nutno také podotknout, že charakteristickým rysem překladatelské metody Konstantina a Metoděje byla snaha o věrné přetlumočení myšlenky originálu, vystižení jeho ducha a srozumitelnost. Tyto principy stanovil sám Konstantin ve své předmluvě k překladu evangelia.⁴⁴ V roce 863 připutoval Cyril a Metoděj na Moravu a italská legenda z devátého století, kterou napsal biskup velletrijský Gauderichos, popisuje jejich uvítání na Moravě: "Když pak přišli s Božím přispěním do oněch končin, místní obyvatelé, dozvěděvše se o jejich příchodu, velice se zaradovali, zvláště když uslyšeli, že s sebou přinášejí ostatky svatého Klimenta a Evangelium přeložené od řečeného Filosafo do jejich jazyka. Vyšedše jim tady z města vstříc, přijali je uctivě a s nesmírnou radostí." Cyril a Metoděj začali se svým dílem: shromáždili žáky, vychovávali budoucí pastýře pro moravskou církev, překládali texty bohoslužeb, Písmo svaté

42DOSTÁLOVÁ, Růžena. *Byzantská vzdělanost*. Praha: Vyšehrad, 1990. ISBN 80-7021-034-6. s. 61

43DOSTÁLOVÁ, Růžena. *Byzantská vzdělanost*. Praha: Vyšehrad, 1990. ISBN 80-7021-034-6. s. 63

44*Dějiny Byzance*. Praha: Academia, 1994. ISBN 80-200-0454-8. s. 341

a jinou nezbytnou duchovní literaturu. Vytvořili veliké dílo i přesto, že bylo mnoho všemožných intrik, pomluv, utrpení a pronásledování. Zde bychom možná ještě poznamenali, že jak pravoslavná, tak i řecko-katolická církev vnímají Cyrila a Metoděje jako "své" věrozvěsty. Pravoslavná církev odůvodňuje příslušnost Cyrila a Metoděje k pravoslaví tím, že Cyril a Metoděj připutovali z Byzance. Ostatně jsou i označováni za soluňské bratry, tedy přinesli na Velkou Moravu křesťanství v podobě východní. Jak například upozorňuje docent Aleš Prázný: "Tito hlasatelé evangelia zůstávali pro Slované muži helénské kultury Byzance, zcela náležející východní tradici křesťanství, a přesto se smyslem pro univerzalitu. Na Moravě tak zastupovali ctihodné tradice vzdělanosti – nebáli se vykročit ze svého jazykového světa k liturgii ve slovanském jazyce."⁴⁵ Římsko-katolické stanovisko spočívá v tom, že Cyril a Metoděj zastupovali v té době ještě nerozdělenou, tedy katolickou církev, jejíž součástí navzdory fotiovským sporům byla i církev řecká, respektive byzantská. Dalším argumentem římsko-katolického křídla je to, že bratři požádali římského papeže o povolení kázat na tomto území a že Konstantin-Cyryl v Římě zůstal, zemřel a je tam i pochován. Ale jak jsme už říkali, "bratři Cyril a Metoděj nebyli dlouhou dobu pro římskokatolickou církev pozoruhodní. V roce 1349 sice zavedl první pražský arcibiskup Arnošt z Pardubic svátek Cyrila a Metoděje, ale kanonizovala je až roku 1880 encyklika papeže Lva XIII. Grande munus. Šlo o katolickou reakci na české národní obrození, kdy se mnozí obávali, že by se Cyril a Metoděj mohli stát podnětem pro hnutí pravoslavné církve."⁴⁶ Jinak dnes, zejména v kruzích náboženských, a to především náboženství tradičních, za něž se považují hlavně pravoslaví a katolicismus, věrozvěsti nekázali křesťanství jako nějakou abstraktní filosofii, kterou se člověk může nadchnout nebo dojímat, ale jako sám život, učení pravého života lidstva znovustvořeného a obrozeného v Kristu, v Jeho těle, svaté Církvi. A protože v nich nebylo rozporu mezi slovem a životem, neboť nejprve vtělili učení evangelia do svého vlastního života, učinil si v nich Kristus Spasitel přbytek. Jejich slovo mělo neobyčejnou sílu, živeno milostí Svatého Ducha, která v nich přebývala. Žádná oslavná slova (panegyriky) nestačí, abychom po zásluze ocenili to veliké dílo, jež vykonali svatí bratři pro nás pro všechny Slované a pro celou obecnou Církev. Jaká to byla tragédie, když po smrti svatého Metoděje bylo vyhnáno kolem dvou set pravoslavných služebníků oltáře, mezi kterými byli i t nejlepší učedníci svatých bratří - svatí: Gorazd, Kliment, Naum, Sávva a Angelár! jaká to byla nenávratná ztráta, jaká nevyjádřitelná duchovní újma moravského lidu, jaká rána do živého srdce národa!⁴⁷ Ale vyhnání Metodějových žáků z Velké Moravy za vlády Svatoplukovy neznamená definitivní konec cyrilometodějské kulturní a misijní tradice, protože v prostředí rodícího se

45 https://ceskapozice.lidovky.cz/tema/cyryl-a-metodej-vliv-byzantske-rise-na-velke-morave-neupevnili.A160630_174703_pozice-tema_lube

46 https://ceskapozice.lidovky.cz/tema/cyryl-a-metodej-vliv-byzantske-rise-na-velke-morave-neupevnili.A160630_174703_pozice-tema_lube

47 VOPATRNÝ, Gorazd a Prokop L. HOFFMAN. *Dědictví otců: osudy svaté pravoslavné víry na území bývalého Československa*. V Praze: Knižní dílna Rubato, 1999. ISBN 80-902-2563-2. s. 22

českého státu prosvítá ve své prvotní podobě především ze staroslověnského Života Václavova, sepsaného v desátém století: přesně v intencích velkomoravského vzoru zdůrazňuje vysokou kulturní úroveň knížete Václava. Cyrilometodějská tematika nevymizela ani z pozdějšího latinského písemnictví, bez ohledu na to, zda jeho cílem byla obhajoba slovanské kultury, jak to například můžeme vidět na příklady Kristiánovy legendy z konce desátého století nebo když pozorujeme boj proti jejím pozůstatkům v kronice Kosmově ze začátku dvanáctého století. To vše svědčí o hloubce cyrilometodějského působení v našem prostředí.⁴⁸

4. Slovanské liturgie a v době přemyslovských knížat

Už na konci devátého století požádal kníže Mojmír II. římského papeže Jana IX. o ustanovení na Moravě nezávislé hierarchie. Papež souhlasil a v roce 898 vyslal do Velké Moravy své legáty, a to arcibiskupa Jan, biskupa Benedikta a biskupa Daniela, aby vysvětili jednoho biskupa a tři biskupy. Jednalo se o obnovené latinské moravské arcibiskupství. Nicméně už přibližně v roce 907 Velkou Moravu zdolaly nájezdy v té době ještě pohanských Uhrů. V důsledku těchto změn část slovanského duchovenstva odešla do Čech. "Zachovala se zajímavá zpráva, že v Rajhradě nedaleko od Brna, na místě, kde jakoby sám sv. Metoděj vysvětil roku 884 chrám, objevil ve dvacátých letech jedenáctého století český kníže Břetislav I. zbytky dávného slovanského monastýru východního obřadu, kde ještě "... kvete cyrilský způsob slavení služeb Božích ...". Seznámil se s historií a významem tohoto místa a zanechal tam část kořisti z vítězství nad Uhry. V roce 1045 kníže přičlenil Rajhrad k benediktinskému monastýru v Praze v Břevnově."⁴⁹ Už Život Václavův, o němž jsme se zmiňovali v předcházející kapitole, je rovněž výstižným dokladem dvoukolejnosti kulturního vývoje Čech. Tato dvoukolejnost trvala zhruba dvě stě let. Víme, že svatý Václav se učil "knihám slověnským i latinským" a že v Čechách vedle sebe působila dvojí kultura: slovanská i latinská.⁵⁰ Po Svatoplukově smrti v roce 895 se Čechy dobrovolně podrobily Němcům, a proto církevní organizace se podřídila regensburské diecési. Ale i přesto ještě dlouhou dobu existovala v Čechách slovanská liturgie a slovanské duchovenstvo společně s latinským obřadem a duchovenstvem. Rovněž se dlouho uchovávala památka díla Cyrila a Metoděje. Zvláště pokud jde řeč o slovanské bohoslužbě, pravoslavná tradice považuje za nezbytné zdůraznit její pravoslavnost (orthodoxii), protože v latinském vyznání víry se již v devátém století objevuje v německém světě dodatek "filioque", o němž byla řeč výše a který pravoslavná církev považuje za heretický. Na Západě existovaly i jiné liturgie, jako například ambrosiánská, galská, mozarabská a římská, které

48 *Dějiny Byzance*. Praha: Academia, 1994. ISBN 80-200-0454-8. s. 341

49 VOPATRNÝ, Gorazd a Prokop L. HOFFMAN. *Dědictví otců: osudy svaté pravoslavné víry na území bývalého Československa*. V Praze: Knižní dílna Rubato, 1999. ISBN 80-902-2563-2. s. 44

50 *Dějiny Byzance*. Praha: Academia, 1994. ISBN 80-200-0454-8. s. 342

pravoslaví rovněž považuje bohumilé a spasitelné. Proto pravoslavná církev zdůrazňuje právě pravoslavnost slovanské cyrilometodějské liturgie a nikoliv její "slovanskost" nebo "východnost".⁵¹ Není pochyb, že základem slovanské kultury byla tradice cyrilometodějská. Je však také pravda, že cyrilometodějství nebylo jedinou složkou, tvořící slovanskou kulturu v Čechách. V jedenáctém století Sázavský klášter, který byl založen zhruba v roce 1032, se stal centrem slovanské kultury v Čechách. Tento klášter (někdy také "monastýr") si zachoval svůj slovanský charakter téměř až do konce jedenáctého století. "Rozhodující význam pro prohloubení jeho slovanské orientace měl dočasný pobyt sázavských mnichů v uherském vyhnanství, kam je vyhnala nepřízeň knížete Spytihněva (1057-1061)."⁵² V jedenáctém století se Uhry staly křižovatkou různých kulturních vlivů vycházejících ze Západu i z Východu. Zvláště v jihovýchodních oblastech země působil už od desátého století přímý byzantský vliv. Jeho výsledkem bylo založení prvních uherských klášterů východního ritu, ale i pronikání některých východních liturgických a církevních zvyklostí do Uher, například uctívání sv. Demetria podle byzantského kalendáře, tolerování kněžských sňatků atd. a posléze i přijímání byzantských vlivů ve výtvarném umění. Jejich dokladem je například výzdoba kostela v Kostolanech pod Tribečem na Slovensku z konce jedenáctého století. Vedle přímého byzantského vlivu se v této době na kulturním vývoji Uher podílely i vlivy vycházející z jadranského pobřeží. Projevují se zvláště v architektuře, jak to dokazují tetrakonchy, centrální kostely na čtvercovém půdorysu v Székesfehérváru a v Chrasti nad Hornádem z jedenáctého století. Podněty z Ruska se do Uher dostaly s příchodem Anastázie, manželky uherského krále Ondřeje I., dcery ruského knížete Jaroslava Moudrého. Zároveň s ní přišli do Uher i ruští mniši, které Ondřej I. usadil v klášteře na Visegrádu. Krátkodobý kontakt sázavských mnichů s ruskými na uherské půdě měl ovšem dalekosáhlé následky. Kult ruských mučedníků Borise a Gleba v sázavském klášteře a naopak ohlas českých legend, ať už psaných slovansky či latinsky, v genezi ruského písemnictví jsou dostatečným dokladem živých kulturních rusko-českých kontaktů v jedenáctém století.⁵³ Pro Čechy měly vzájemné styky s ruskou kulturou ještě jeden a způsobil, že slovanská kultura v Čechách byla rovnocennou složkou kulturního vývoje až do konce jedenáctého století, kdy vlastně zaniká. Ale ani potom povědomí cyrilometodějské tradice a slovanské kultury v českém prostředí úplně nevymírá a má své nepochybné místo v kulturní politice císaře Karla IV., jenž ve čtrnáctém století založil v Praze slovanský klášter Emauzy.⁵⁴ Zasadil se o obnovení slovanské liturgie v Emauzském klášteře konkrétně až roku 1346. Stalo se tak s naprostým souhlasem papežského stolce. Kroniky toho té doby, třeba už na počátku čtrnáctého století Dalimil a v Karlově době Přibík Pulkava z Radenína, potvrzují určitou renesanci myšlenky "přenesení království" z Velké Moravy

51 VOPATRNÝ, Gorazd a Prokop L. HOFFMAN. *Dědictví otců: osudy svaté pravoslavné víry na území bývalého Československa*. V Praze: Knižní dílna Rubato, 1999. ISBN 80-902-2563-2. s. 51

52 *Dějiny Byzance*. Praha: Academia, 1994. ISBN 80-200-0454-8. s. 342

53 *Dějiny Byzance*. Praha: Academia, 1994. ISBN 80-200-0454-8. s. 342

54 *Dějiny Byzance*. Praha: Academia, 1994. ISBN 80-200-0454-8. s. 342

do Čech. Podle různých badatelských názorů vedl k pozvání glagolitských mnichů z Chorvatska do Prahy soulad zájmu papeže Klimenta VI. o rozšíření římskokatolické slovanské liturgie do Srbska a o unii srbské církve s Římem s politickými aspiracemi Karla IV. na slovanském východě a s jeho snahou připoutat Litvu i některá ruská území ke své říši.⁵⁵ Právě ve své bule z roku 1346 papež Kliment VI. se zmiňuje o o žádosti českého krále Karla IV., který si přeje udělit povolení slovanským mnichům přebývat, kázat a konat bohoslužby všude v Čechách. Rovněž se v této bule píše: "v českých krajích existují mnozí schismatici, kteří, když se jim Písmo svaté vysvětluje nebo káže latinsky, nechťejí rozumět a nedají se lehce obrátit na křesťanskou víru".⁵⁶

5. Kontakty husitského hnutí s pravoslavím

Velmi zvláštní a zajímavou epizodou v českých dějinách je pro pravoslavnou církev jednání českých husitů s cařihradskou ortodoxní církví. Například docent Gorazd Vopatrný píše: "I když se synům vzdoru podařilo zničit slovanský Sázavský monastýr, vzpomínka na některé pravoslavné obřady a zvyklosti (např.: nutnost přijímat "pod obojí způsobou", podávání svatého přijímání dětem, srozumitelný jazyk bohoslužeb) se uchovávala v národním povědomí. Svati prosvětitelé Cyril a Metoděj též nebyli úplně zapomenuti. Dalimilova kronika, napsaná 1280-1314, předkládající počátky křesťanství v Čechách, praví, že velehradský arcibiskup Metoděj, Rusín, pokřtil knížete Bořivoje. Tato nesprávná informace o "ruské" národnosti sv. Metoděje v sobě možná tají přesvědčení, že víra vyznávaná Rusy je prvotní."⁵⁷ Jde o to, že i navzdory dominantnímu postavení latinské, tedy římsko-katolické církve, která byla podporována světskou vrchností i německými kolonisty, byli v českých zemích lidé, kteří chovali památku na prvotní, tedy cyrilometodějskou církev a vnímali její odlišnost od církve, která působila v Čechách v jejich současnosti. O těchto lidech se dozvídáme mimochodem i z buly papeže Klimenta VI., vydané v roce 1346, o níž byla řeč výše a z níž se dozvídáme o existenci "schizmatiků", kterými jsme ukončili předcházející část naší práce, vytváří spojení pravoslavného (cyrilometodějského) počátku církve v Čechách a náboženských jevů patnáctého století, tedy činnosti Mistra Jana Husa, Jeronýma Pražského, snah husitů - kališníků sblížit se s řeckou církví. Například mohutný, nikdy před tím nebyvalý ohlas, jaký mělo vystoupení Mistra Jana Husa na venkově ve všech vrstvách venkovského obyvatelstva, stále rostoucí sláva jeho osoby a jeho kázání čisté Boží pravdy, a to v domácím, tedy slovanském jazyce, který lákal davy lidí z velkých vzdáleností a další věci svědčí o tom, že v národě dřímala duchovní,

55DOSTÁLOVÁ, Růžena. *Byzantská vzdělanost*. Praha: Vyšehrad, 1990. ISBN 80-7021-034-6. s. 66

56VOPATRNÝ, Gorazd a Prokop L. HOFFMAN. *Dědictví otců: osudy svaté pravoslavné víry na území bývalého Československa*. V Praze: Knižní dílna Rubato, 1999. ISBN 80-902-2563-2. s. 59

57VOPATRNÝ, Gorazd a Prokop L. HOFFMAN. *Dědictví otců: osudy svaté pravoslavné víry na území bývalého Československa*. V Praze: Knižní dílna Rubato, 1999. ISBN 80-902-2563-2. s. 59

náboženská mysl a že kolektivní vědomí národa si v paměti uchovávalo prvotní svaté věrozvěsty Cyrila a Metoděje a také to, že jimi založená církev byla jiná. Byla totiž národní: s národním duchovenstvem a národním duchem a že český národ, ve kterém bez překážky panovala římsko-katolická církev latinskými, tedy obyčejnému lidu nesrozumitelnými obřady, které navíc lidovému povědomí často cizí. Rovněž to svědčí o tom, že běžné lidové masy lidí, kteří podnikali náročné a namáhavé cesty, aby si poslechli Mistra Jana Husa, žíznilo po slově modlitby v domácím, tedy opět slovanském jazyce. Pokud čteme, že ke konci čtrnáctého století byly v Praze české náboženské společnosti, které se shromažďovaly "v domech a na tajných místech", aby slyšeli kázání v národním, českém jazyce, můžeme si snadno představit, že tato touha byla ještě mnohem silnější právě na venkově, kde s konzervativností, která je venkovu tak vlastní, se mnohem lépe zachovaly staré slovanské zvyky a obyčeje, které mohly mít samozřejmě i prvky pohanského původu. Styky se Slovy na východe a na jihu oživovaly tyto staré vzpomínky na slovanskou bohoslužbu a vyvolávaly fenomény, proti kterým papežská moc už i dříve vystupovala velmi prudce.⁵⁸ Jan Hus nebyl reformátorem ve smyslu protestanském, tedy že by chtěl zakládat svoji církev. Ostatně to nechtěl ani reformace německá. I ta jen chtěla stávající církev reformovat, protože potřebu "reformy církve si uvědomovali i humanisté. Zvláště němečtí humanisté, kteří byli téměř všichni orientováni nikoli světsky, nýbrž teologicky, vyslovovali - nezřídka satirickou formou - stále znovu naději, že se podaří reformovat církev zevnitř, bez roztržky s tradicí. Avšak humanismus jako hnutí učenců dotýkající se pouze nepatrné menšiny nemohl nijak uspokojit mohutnou náboženskou potřebu mas, které nepostačovala ani formální církevní praxe, ani učená teologie."⁵⁹ Mistr Jan Hus se nezpronevěřil svému svědomí. Pozdvihoval svůj hlas proti zlořádům a omylům v římsko-katolické církvi. Snažil se podle svého svědomí žít a učit. Touha nezradit pravdu, nakolik mu bylo dáno ji poznat, ho přivedla na hranici v Kostnici, kde byl 6. července 1415 upálen. "Čechy nebyl nikdy zapomenut a jeho památka zde byla vždy ctěna. I v Rusku na něho vzpomínali v dobrém; např. metropolita západní Rusi Grigorij Camblak v dopise ze 16. května 1417 velkoknížeti litevsko-ruskému nazval dokonce Husa svatým. V roce 1859 vydal v Moskvě ruský učenec E. Novikov dvoudílnou práci "Pravoslaví u Čechů", kde uvádí, že Mistr Jan Hus "byl pravým mučedníkem pravoslavné ideje", "zastáncem pravoslavného učení víry", a že kostnický sněm v osobách dvou náboženských horlitelů Jana Husa a Jeronýma Pražského "popravil pravoslavné vzpomínky

58GRIGORIĆ, Vladimír. *Pravoslavná církev ve státě Československém: historicko-kanonické pojednání o pravoslavné církvi ... v přítomné době, s připojením některých dat o pravoslaví v dějinách národa československého a karpatoruského*. Josefov: Vladislav Čerych, 1928. s. 23. Dostupné také z: <https://ndk.cz/uuid/uuid:55077e70-b54a-11e5-b404-005056825209> s. 23

59STÖRIG, Hans Joachim. *Malé dějiny filosofie*. Vyd 8., V KNA 2. Přeložil Miroslav PETŘÍČEK, přeložil Petr REZEK, přeložil Karel ŠPRUNK. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2007, c2000. Studium (Karmelitánské nakladatelství). ISBN 978-80-7195-206-0. s. 219

Čechů".⁶⁰ Ale je také pravda, že na začátku sám Mistr Jan Hus schizmatické Řeky odmítal, ale když se svým učením dostal do konfliktu s papežem, začal se odvolávat na odmítání papežského primátu řeckou církví. S ní sympatizoval i Wiklef, jehož učení mělo na husity velký vliv. Hus a jeho následovníci se totiž domnívali, že ortodoxie je bližší původnímu křesťanství než učení římsko-katolické církve, a s rity řecké církve spojovalo utrakvisty i přijímání pod obojí. "Husitští teologové znali učení a rity řecké církve z díla německého přívržence husitství Petra Turnova, který tyto otázky studoval v Byzanci. Jeroným Pražský se na koncilu basilejském odvolával na "řecký původ" Čechů, maje tím nejspíš na mysli původ křesťanství v Čechách.⁶¹ I František Palacký soudil, že existovala výrazná souvislost mezi pravoslavným učením Čechů čtrnáctého století s učením samotného Mistra Jana Husa, ale také se světonázorem a jednáním Mistra Jeronýma Pražského a Husitů vůbec. S takovouto optickou posuzování celé čtrnácté století se jeví jako určitá příprava, "schizmatická" doba církevních nespokojenců. Na konci XIV. a na počátku XV. století začínají otevřené protesty a v čele národa se objevuje člověk, který byl pravým synem svého národa, znal jeho nemoci, a neohroženým slovem, skutkem a příkladem mučednické smrti ukázal cestu k jejich vyléčení. "Pravda stala se Jeho heslem; pravda stala se znamením doby. Pravda ve všem, také i v učení církve. Než tato, jako i vůbec pravda, může býti toliko jediná a všeobecná. Proto vidíme nový zjev doby, že mužové učení, neznajíce únavy, cestují po světě a snaží se všude nejen poznati pravdu, ale i vžiti se do této pravdy. Byl to m. Jeroným Pražský, kterému - zatím, co jeho veliký Mistr a Učitel Hus z Čech nevycházel - zdála se celá Evropa malou.⁶² Jeroným Pražský, který byl věrným přítelem Mistra Jana Husa, získal vynikající vzdělání. Například dostal tři tituly magistra na zahraničních univerzitách. Ovlivnil Mistra Jeronýma Pražského i slovanský klášter v Praze, kde se sloužilo západním obřadem, jehož existence připomínala Čechům jejich slavnou náboženskou historii, a sice slovanské kněze z dob svatého Václava a svaté Ludmily i Sázavský klášter. V roce 1403 podnikl Mistr Jeroným Pražský pouť do Svaté Země. V anglickém Oxfordu se seznámil s magistrem Petrem Paynem, který přišel do Čech a stal se diplomatem husitů. Existuje domněnka, že byl to právě on, kdo později navštívil Cařihrad, aby zahájil kontakty husitů s Řeckou pravoslavnou církví.⁶³ Krutá poprava Mistra Jana Husa dala impuls ke vzniku mohutného náboženského husitského hnutí. Husité si přáli, aby osobní i veřejný život nebyl v rozporu s Božím zákonem, přáli si přijímají pod obojí, správné kázání Božího slova a mravný život. Toto hnutí znepokojovalo

60VOPATRNÝ, Gorazd a Prokop L. HOFFMAN. *Dědictví otců: osudy svaté pravoslavné víry na území bývalého Československa*. V Praze: Knižní dílna Rubato, 1999. ISBN 80-902-2563-2. s. 61

61DOSTÁLOVÁ, Růžena. *Byzantská vzdělanost*. Praha: Vyšehrad, 1990. ISBN 80-7021-034-6. s. 67

62GRIGORIČ, Vladimír. *Pravoslavná církev ve státě Československém: historicko-kanonické pojednání o pravoslavné církvi ... v přítomné době, s připojením některých dat o pravoslaví v dějinách národa československého a karpatoruského*. Josefov: Vladislav Čerych, 1928. s. 23. Dostupné také z: <https://ndk.cz/uuid/uuid:55077e70-b54a-11e5-b404-005056825209> s. 24

63VOPATRNÝ, Gorazd a Prokop L. HOFFMAN. *Dědictví otců: osudy svaté pravoslavné víry na území bývalého Československa*. V Praze: Knižní dílna Rubato, 1999. ISBN 80-902-2563-2. s. 64

katolickou Evropu, která proti němu posílala křížové výpravy. Ale husité obstáli a po vítězství u Domažlic 14. srpna 1431 přijali nabídku katolického koncilu, který zasedal v Basileji a zahájil s husity rozhovor. Husité svou účast na koncilu podmínili konkrétními požadavky, mezi které patřilo to, aby i východní církev byla pozvána k účasti na sněmu v zájmu obnovení jednoty s ní. Už námi zmiňovaný historik František Palacký poutavě vypráví o snahách husitů sblížit se s východní církví: "Někteří husité, a jejich počet byl, zdá se, velký, nakonec přišli k myšlence nehledat více milost papeže, ale obrátit se do Konstantinopole a povolat odtamtud biskupy, jichž se nemohli žádným naléháním ani prosbami dovolat v Římě. Nelze přesně určit, kdo a kdy poprvé Čechům vnikl tuto smělou myšlenku, jejíž následky - kdyby došla naplnění - byly by nedozírné."⁶⁴ Další příčinou rozporů mezi utrakvisty a Římem bylo papežovo odmítnutí uznat volbu Jana Rokycany arcibiskupem, čímž byla znemožněna i ordinace kališnických kněží. "O tom, že Husité vážně pomýšleli na spojení své s pravoslavnou církví (řeckou), svědčí prohlášení českých poslů v Římě dne 25. května 1447 před papežem Mikulášem V., když tento odmítl potvrdit Rokycanu arcibiskupem a uznati "pod obojí". O tomtéž svědčí i prohlášení Petra z Mladenovic dne 17. května 1448 v Praze vůči papežskému nunciu Karvajalovi, že nepotvrdí-li Řím Rokycanu a neuzná-li "pod obojí", on, nuncius, dříve, než dojde zase Říma, uslyší o Češích divné věci."⁶⁵ V roce 1451 fanatický mnich Kapistran pronášel v Praze ohnivá kázání proti utrakvistům a dostalo se mu za to i zvláštní pochvaly v papežské bule. O pobytu Kapistrana v Čechách se donesly zprávy i do Byzance, jak to tom čteme u historika Laonika Chalkokondyla: "Před časem papež poslal k obyvatelům velkého českého města Praha, kteří se stali uctivači Apollónovými, mnicha Kapistrana proslulého svými teologickým znalostmi u západních národů a vynikajícím řečníkem o víře v Ježíš. Kapistran mnohé z nich na tuto víru obrátil a získal je k tažení proti barbarům, nepřítelům Ježíšovým."⁶⁶ Nepřáteli Ježíšovými myslel Laonikos Chalkokondylos Turky a jak vidíme z úryvku, byzantské znalosti o husitech nebyly valné. Nevěděli o nich příliš mnoho a považovali je spíše za pohany než křesťany. Tato skutečnost nás však velmi překvapí, když z oslavného života cařihradského církevního činitele z počátků patnáctého století, opata kláštera Pantokratóru v Konstantinopoli Makaria Makrise, který byl vydán v roce 1986, víme, že první poselství vybraných představitelů českých husitů přišlo do Konstantinopole už někdy v letech 1426-1429 a nikoli až v roce 1452, jak se dosud soudilo. Členy poselství prý byli čelní představitelé českých husitů, kteří nechtěli zůstat dlouho vzdáleni z Čech, proto byzantský císař Ióánnés VIII. svolal pouze místní koncil, aby

⁶⁴VOPATRNÝ, Gorazd a Prokop L. HOFFMAN. *Dědictví otců: osudy svaté pravoslavné víry na území bývalého Československa*. V Praze: Knižní dílna Rubato, 1999. ISBN 80-902-2563-2. s. 65

⁶⁵GRIGORIČ, Vladimír. *Pravoslavná církev ve státě Československém: historicko-kanonické pojednání o pravoslavné církvi ... v přítomné době, s připojením některých dat o pravoslaví v dějinách národa československého a karpatoruského*. Josefův: Vladislav Čerych, 1928. s. 23. Dostupné také z: <https://ndk.cz/uuid/uuid:55077e70-b54a-11e5-b404-005056825209> s. 28

⁶⁶DOSTÁLOVÁ, Růžena. *Byzantská vzdělanost*. Praha: Vyšehrad, 1990. ISBN 80-7021-034-6. s. 67

projednal teze předložené husity k diskusi. Část jednání se měla týkat sporných bodů učení o obrazech. V souladu s žánrem chvalořeči Makariův životopisec nadsazuje a tvrdí, že Makarios Čechy málem přesvědčil, takže byli téměř ochotni stát se „částí ortodoxní církve“. I když se tak nestalo, vrátili pryč se Češi domů, aby tu se svými krajany dále jednali o řeckých stanoviscích. V těchto prvních jednáních, která proběhla těsně před florentským sněmem v letech 1434-1438, tedy v době, kdy císař Ióánnés VIII. hledal pomoc u západních katolických mocností (o čemž jsme rovněž pojednávali výše), mohli husité, prohlašovaní Římem za heretiky, sotva očekávat pochopení byzantských politiků. S ohledem na slova Laonika Chalkokondyla můžeme soudit, že onen koncil byl opravdu malý a zřejmě ho tvořil malý, uzavřený kruh.⁶⁷ Pražský posel, tedy záhadný a dosud neidentifikovatelný Konstantin Platris, zvaný Tzesis-Anglikos, pod nímž je často myšlen právě Petr Payn, který spolupracoval v Praze s husity a který se v Konstantinopoli objevil, zapůsobil na obyvatele Konstantinopole poměrně mocným dojmem. "Vystoupil dokonce v chrámu. O této události se zachovalo vypravování očitého svědka - katolíka. At se nikdo nediví tónu tohoto vypravování, vždyť bylo psáno před zrodem ‚ekumenické lásky‘. „Stalo se v těch dnech, že do města Konstantinova přibyl nějaký Čech - kacír, který se sám zachránil před hranicí, když upalovali jeho druhy. Nebyl to člověk, ale příšera, ve které se skrýval posedlý vlk pod rouchem ovčím ... Přišel k starším z mnichů, ukazuje, jak z celého srdce nenávidí římského velekněze a dobrovolně vychvaluje bezbožná dogmata Řeků.“⁶⁸ A skutečně v roce 1451 se v Konstantinopoli objevil kněz Konstantin Angelik, který vyložil Cařihradské církvi husitské vyznání a sdělil i všechny okolnosti svého příchodu, že tedy u Čechu "pod obojí" je téměř všeobecné přání se spojit s řeckou pravoslavnou církví. Proto si cařihradská církev vyžádala od Konstantina Angelika písemné "vyznání víry", které uznala "zdravým a církví přijatelným", načež určila Konstantinu Angelikovi učitele, Gennadia Scholaria, který ho podrobně poučil o pravoslavné církvi, s ním pak on byl nepochybně sjednocen, což je zřejmé z dokumentů cařihradské církve, kde Konstantin Angelik je nazýván bratrem Čechů (podle rodu) a synem pravoslavné církve (ve víře).⁶⁹ Samozřejmě posel pražských utrakvistů sotva mohl najít sympatie u císaře a u těch teologů, kteří viděli v unii s římsko-katolickou církví politickou nutnost, ale spíše u takzvaných zelótů, odpůrců unie a papeže, v jejichž čele stále právě Georgios Scholarios, pozdější patriarcha Gennadios.⁷⁰ Pro pravoslavnou

67DOSTÁLOVÁ, Růžena. *Byzantská vzdělanost*. Praha: Vyšehrad, 1990. ISBN 80-7021-034-6. s. 67

68Ubertini Pusculi Constantinopoleos. Lib. 2, 498-558 in: VOPATRNÝ, Gorazd a Prokop L. HOFFMAN. *Dědictví otců: osudy svaté pravoslavné víry na území bývalého Československa*. V Praze: Knižní dílna Rubato, 1999. ISBN 80-902-2563-2.

69GRIGORIĆ, Vladimír. *Pravoslavná církev ve státě Československém: historicko-kanonické pojednání o pravoslavné církvi ... v přítomné době, s připojením některých dat o pravoslaví v dějinách národa československého a karpatoruského*. Josefov: Vladislav Čerych, 1928. s. 23. Dostupné také z: <https://ndk.cz/uuid/uuid:55077e70-b54a-11e5-b404-005056825209> s. 29

70DOSTÁLOVÁ, Růžena. *Byzantská vzdělanost*. Praha: Vyšehrad, 1990. ISBN 80-7021-034-6. s. 67

církve v českých zemích, respektive pro naději na její obnovení, to však znamenalo definitivní konec.

6. Obnova pravoslavné církve v českých zemích v rámci Rakouska-Uherska

Naděje na obnovení pravoslavné církve v českých zemích se začala opět rodit v poslední čtvrtině devatenáctého století. V Praze v roce 1870 zřídil na žádost některých českých učenců, například Karla Sladkovského, Františka Ladislava Riegera, dr. Františka Augusta Braunera, kteří v roce 1863 přijali pravoslaví, Slovanský dobročinný spolek v Petrohradě chrám pro "řecko-slovanské pravoslavné bohoslužby". K tomuto účelu byl od pražské obce pronajat chrám sv. Mikuláše na Starém městě, a to na dobu 30 let. Klérus při chrámu byl v podstatě plně ruský a vykonával úřad misionářů, tedy nebyl pověřen duchovní správou. Chrám byl určen především pro Čechy, protože Rusů v Praze v té době nebylo příliš mnoho. Ti však, kteří byli, byli vesměs hosté, jedoucí do Karlových Varů, Mariánských či Františkových Lázní nebo vracející se odtud. Původním úmyslem bylo chrám koupit, o čem pražská radnice byla vyrozuměna, ale celý proces zbrzdila a následně zastavila rakouská vláda prostřednictvím svých četných úřadů, a tak chrám, jak jsme uvedli výše, byl pronajat na jméno soukromé osoby, a tedy i kněz při něm byl soukromou osobou.⁷¹ Právě o již zmíněném Karlu Sladkovském je známo, že " se intensivně účastnil pravoslavného bohoslužebného života a byl přítelem protojereje Lebeděva a protojereje Apraksina (představení pravoslavného chrámu sv. Mikuláše na Staroměstském náměstí v Praze). I přes veškerý svůj bohatý duchovní život zemřel v chudobě u své sestry ... Připravil se na smrt jako pravoslavný křesťan, a když učinil v přítomnosti otce Lebeděva i dispozice vzhledem k pohřbu, podal mu ruku a s tichým úsměvem řekl: "Nyní mohu pokojně odejít."⁷² Když bylo vyhlášeno římskokatolické dogma o neomylnosti papeže, tedy o tom, že když papež mluví tzv. "ex cathedra" a rozhoduje o otázkách víry a mravů, tak je neomylný, spojilo se v Petrohradě s pravoslavnou církví čtrnáct Čechů, bývalých římských katolíků. K této významné události došlo 1. října 1870 v katedrále sv. Alexandra Něvského. Obřad sjednocení vykonal metropolita petrohradský Isidor. Jeden z konvertitů na otázku, proč se rozhodl přestoupit na jinou víru, uvedl: "Když se rozšířila zpráva o našem odřeknutí se katolicismu a neomylného papeže, museli jsme vyslechnout mnoho různých výkladů. Ptali se nás - když se chceme vzdát katolické víry a přestoupit na víru jinou, proč přestupujeme právě k pravoslaví a ne k nějakému jinému náboženství, například k luteránskému. Nemohu zde objasňovat dogmatické důvody. Řeknu jen toli, že ke zvolení pravoslavné víry nás přivedl náš cit, mezi námi

⁷¹GRIGORIČ, Vladimír. *Pravoslavná církev ve státě Československém: historicko-kanonické pojednání o pravoslavné církvi ... v přítomné době, s připojením některých dat o pravoslaví v dějinách národa československého a karpatoruského*. Josefov: Vladislav Čerych, 1928. s. 40. Dostupné také z: <https://ndk.cz/uuid/uuid:55c13180-b54a-11e5-b404-005056825209> s. 40

⁷²VOPATRNÝ, Gorazd a Prokop L. HOFFMAN. *Dědictví otců: osudy svaté pravoslavné víry na území bývalého Československa*. V Praze: Knižní dílna Rubato, 1999. ISBN 80-902-2563-2. s. 79

žijící stará tradice a naše dějiny, neboť pravoslavná víra je kořennou vírou našich otců."⁷³ Ale vraťme se k samotnému chrámu. Jeho svěcení bylo vykonáno slavnostně dne 16./28. srpna 1874. Hned potom byla vydána v českém jazyce brožura: "V čem záleží trest' Pravoslavi?", což svědčí o tom, že pravoslavná víra vzbudila mezi Čechy určitý zájem. V průběhu následujících let, tedy až do přelomu devatenáctého a dvacátého století bylo vydáno několik dalších knih, jejichž účelem bylo seznámit českou veřejnost s učením a bohoslužbami pravoslavné církve. V té době bylo v Praze ještě poměrně málo pravoslavných Čechů. Hlavní překážkou šíření pravoslavné víry byla de facto nemožnost existence pravoslavné náboženské obce či jakékoliv jiné výrazné pravoslavné organizace, o což se opět zasloužili úředníci ve službách Rakouska-Uherska. Proto také veškeré snahy těch nemnohých pravoslavných Čechů nesly se k tomu, aby bylo docíleno uznání náboženské obce na základě nově vydaného zákona. Co se týče postavení pravoslavného kněze v Praze, byla situace následující: na základě nařízení z roku 1875 chrám v Praze byl považován za soukromý, tedy ne farní, a úkony, které kněz konal, neměly v Rakousku platnost. Právoplatné listiny vydával pro pravoslavné Čechy bukovinský metropolita, sídlící v Černovicích, o čemž svědčí zachované listiny. Vykonávání úkonů sice zakázáno nebylo, ale bylo značně omezeno. Kněz například nesměl především provádět žádnou propagandu pravoslavi, nesměl veřejně konat náboženské úkony, takže se zakazovaly průvody, kněz nesměl chodit na ulici v rouchu, což se vztahovalo i na pohřby). Ovšem na počátku dvacátého století počet pravoslavných Čechů vzrostl. V roce 1903 byl organizován spolek Pravoslavná beseda, který měl suplovat úředně neexistující náboženskou obec. Cyril Pelikán, který pravoslavi ještě roku 1891, dosvědčuje, že myšlenka založit pravoslavnou spolkovou pravoslavnou organizaci se zrodila v posledních letech dvacátého století. Ustavující valná hromada Pravoslavné besedy se konala 11./24. května 1903 na svátek slovanských věrozvěstů sv. Cyrila a Metoděje a byla svolána JUC. Fr. Budinou z Prahy, Jiřím Svobodou a Václavem Vrabcem ze Žižkova. Na této valné hromadě byl zvoleno osmnáct funkcionářů. Mezi nimi do předsednictva vstoupil Václav Artus z Pakráce jako předseda a Cyril Pelikán z Prahy jako místopředseda. Při svém založení čítala Pravoslavná beseda 27 členů. Cílem zřízení Pravoslavné besedy, jak si to představovali zakladatelé spolku, byla propagace a šíření pravoslavi mezi Čechy pořádáním přednášek, členských schůzí, šířením pravoslavné spirituální literatury atd.⁷⁴ Samozřejmě v této době je to ještě stále dosti obtížné, a to z důvodů, které jsou v současnosti až nepředstavitelné. Přijetí pravoslavného smýšlení mnohdy pro lidi znamenalo nejen ohrožení společenského postavení, ale dokonce i ztrátu přátel či rodiny.

⁷³VOPATRNÝ, Gorazd a Prokop L. HOFFMAN. *Dědictví otců: osudy svaté pravoslavné víry na území bývalého Československa*. V Praze: Knižní dílna Rubato, 1999. ISBN 80-902-2563-2. s. 79

⁷⁴GRIGORIĆ, Vladimír. *Pravoslavná církev ve státě Československém: historicko-kanonické pojednání o pravoslavné církvi ... v přítomné době, s připojením některých dat o pravoslavi v dějinách národa československého a karpatoruského*. Josefov: Vladislav Čerych, 1928. s. 40. Dostupné také z: <https://ndk.cz/uuid/uuid:55c13180-b54a-11e5-b404-005056825209> s. 41

7. Pravoslavná církev a čeští starokatolíci

Pravoslavná beseda se korporativně účastnila všech snah o kanonizaci Mistra Jana Husa. Mnozí badatelé se kloní k tomu, že myšlenka a návrh podat Ruské synodě žádost o prohlášení M. Jana Husa svatým patří právě JUC. Fr. Budinovi. Další ukázkou je třeba to, že už 5. července 1903 Pravoslavná beseda se podílela na slavnosti položení základního kamene k pomníku Mistra Jana Husa, jehož mučednická smrt byla připomenuta i zádušní liturgií téhož dne. V témž roce 1903 byli do Pravoslavné besedy přijati noví členové: 5 činných a 7 přispívajících. Knihovna Pravoslavné besedy ke konci roku 1903 obsahovala 60 svazků a brožury diakona A. Voznesenského, a to Čtyři listy ku pravoslavným Čechům o Pravoslaví v počtu 60 kusů, Ještě čtyři listy ku pravoslavným Čechům o Pravoslaví v počtu 40 kusů a velké množství tzv. 1. listu ku pravoslavným Čechům. V této době, respektive v roce 1904 vzrostl zájem o pravoslavnou víru mezi příslušníky tzv. starokatolické obce v Praze. Zdá se, že starokatolíci měli všeobecné přání sjednotit se s pravoslavnou církví. Ale těmto krokům bránila neodůvodněná předpojatost proti vnitřnímu zřízení pravoslavné církve, zejména té ruské. Mezi starokatolíky byl vesměs rozšířený mylný názor, že ruský car je jakýmsi papežem ruské církve, což plynulo hlavně z neznalosti skutečného stavu věcí. Zřejmě zde, ve střední Evropě viděli cara Petra I. Velikého, který zlikvidoval v roce 1721 moskevský patriarchát a podřídil ruskou pravoslavnou církev své státní správě, období Jindřicha VIII., který se kvůli rozvodu se svou manželkou Kateřinou Aragonskou se pohádal s katolickou církví a založil církev anglikánskou. Tak alespoň lze soudit z memodrandu, který podala jedna část českých starokatolíků Ruskému posvátnému synodu v Petrohradě prostřednictvím kněze Nikolaje Ryžkova. Ten poslal žádost předsedovi Synodu metropolitovi Antonijovi s průvodním přípisem ze dne 2./15. prosince 1904 č. 328 s prosbou, aby vzhledem k tomu, že na den 5./18. prosince 1904 byla svolána výroční valná hromada starokatolíků, metropolita odpověděl stručně telegramem. Žádost obsahovala 6 tezí, a sice: 1) zřízení pravidelných českých bohoslužeb a všech duchovních svátostí jazykem českým; 2) zavedení českých kázání; 3) pojetí do bohoslužeb staročeských a z náboženského hlediska nezávadných husitských církevních zpěvů; 4) dovolení vedle zповědi jednotlivců také veřejné, společné zповědi; 5) vyučování náboženství u dětí jazykem mateřským; 6) uznání kostnických mučedníků mistrů Jana Husa a Jeronýma Pražského za svaté.⁷⁵ V průvodním přípisu otec Nikolaj Ryžkov psal, že první dva body potřebují jen schválení formální, protože už i dříve on sám konal bohoslužby a kázání v češtině. Současně pak žádal, aby při chrámu byl ustanoven druhý kněz, nebo alespoň kazatel Čech, a navrhoval starokatolického kněze A. Peška.

⁷⁵GRIGORIĆ, Vladimír. *Pravoslavná církev ve státě Československém: historicko-kanonické pojednání o pravoslavné církvi ... v přítomné době, s připojením některých dat o pravoslaví v dějinách národa československého a karpatoruského*. Josefov: Vladislav Čerych, 1928. s. 44. Dostupné také z: <https://ndk.cz/uuid/uuid:55f0cd00-b54a-11e5-b404-005056825209> s. 42

Ohledně páté teze, tedy vyučování dětí, tak psal otec Nikolaj Ryžkov, že i tomu je ve skutečnosti už vyhověno, protože vyučuje 22 žáků na pražských školách a je zmocněn školní radou vydávat vysvědčení. Ostatní body však také doporučoval ke kladnému vyřízení, zvláště poslední, tedy uznání kostnických mučedníků za svaté. Na tento přípis otce Nikolaje Ryžkova reagoval metropolita Antonij 18. prosince 1904 telegramem, ve kterém napsal: " Srdečně raduji se z vaší dobré zprávy. Nepromeškám předložiti Synodě k projednání. Pán necht' požehná svaté počínání." Zde asi je důležité poznamenat i to, že tato jednání byla vedena zcela nezávazně a hlavním cílem bylo vybudování zcela samostatné a svéprávné "česko-slovanské církve", tedy (v té době) osmnácté autokefální pravoslavné církve, což je patrné rovněž z dopisů otce Nikolaje Ryžkova, ve kterých se uvádí, že Češi se obrátili k němu jako k "jedinému pravoslavnému knězi v Čechách a na Moravě",⁷⁶ a proto tedy i starokatolíci nežádali Ruský posvátný synod o přijetí do pravoslavné církve, tím méně o povolení se splynout s ruskou autokefální církví, protože se to tehdy považovalo za něco hrozného. Jak už bylo řečeno výše, tehdy byla zejména rozšířena domněnka, že kdo přijme pravoslaví od Rusů, musí se zároveň stát ruským příslušníkem a uznat nad sebou nejvyšší duchovní moc ruského cara jako svého druhu papeže. Čeští starokatolíci si chtěli založit národní "česko-slovanskou církev", a to na základě cyrilo-metodějských a husitských tradic. Po několika samostatných pokusech obrátili svůj zřetel na pravoslavný chrám v Praze.⁷⁷

8. Pravoslavná církev v samostatném Československu

S pravoslavnou církví se Češi, převážně v Praze, mohli seznamovat už od sedmdesátých let 19. století bezprostředně i doma, i když an na jednom místě: v chrámu sv. Mikuláše na Staroměstském náměstí v Praze. Ruské pravoslavné chrámy byly tehdy už i v Karlových Varech, Mariánských Lázních a Františkových Lázních, ovšem v prostředí německém a fungovaly jen v lázeňské sezóně. V chrámu svatého Mikuláše na Staroměstském náměstí v Praze se konaly pravidelné bohoslužby od roku 1874. Iniciátorem získání tohoto chrámu pro pravoslavné účely, původně pro potřeby Rusů žijících v Praze a českých zemích, byl Ruský dobročinný spolek v Petrohradě, který chrám dostal do pronájmu. Je jisté, že sledoval i oslovení českého prostředí. V katolicky profilované rakouské monarchii byly sice známy od 17. století náboženské výsady císaře

76GRIGORIČ, Vladimír. *Pravoslavná církev ve státě Československém: historicko-kanonické pojednání o pravoslavné církvi ... v přítomné době, s připojením některých dat o pravoslaví v dějinách národa československého a karpatoruského*. Josefov: Vladislav Čerych, 1928. s. 44. Dostupné také z: <https://ndk.cz/uuid/uuid:55f0cd00-b54a-11e5-b404-005056825209> s. 43

77GRIGORIČ, Vladimír. *Pravoslavná církev ve státě Československém: historicko-kanonické pojednání o pravoslavné církvi ... v přítomné době, s připojením některých dat o pravoslaví v dějinách národa československého a karpatoruského*. Josefov: Vladislav Čerych, 1928. s. 44. Dostupné také z: <https://ndk.cz/uuid/uuid:55f0cd00-b54a-11e5-b404-005056825209> s. 44

Leopolda pravoslavným Srbům, zobecněné pak do širších souvislostí tolerančním patentem císaře Josefa II. v roce 1781, ale tato tolerance nepřinášela praxi výraznější možnosti, že by k pravoslaví mohl svobodně přejít kdokoliv z křesťanů majoritní konfese. Přestupy Čechů do pravoslaví byly bedlivě sledovány státní administrativou a hodnoceny jako projevy vlastizrady. První náběhy zájmu o pravoslaví se objevily v Čechách již v revolučním roce 1848, ale nebylo jim dáno se rozvinout. Obrat nastal po tzv. pouti české a slovanské kulturní reprezentace do Petrohradu a Moskvy v roce 1869 (od nás Palacký, Rieger, Erben a další). Pravoslaví přijal dr. Karel Sladkovský, významný liberální politik a propagátor stavby Národního divadla v Praze, a zůstal mu věren do konce života. Sporadicky přijímali pravoslaví jednotlivě i po skupinách Češi v Rusku, například 1. října 1870 čtrnáct Čechů přijalo pravoslaví slavnostním způsobem v Petrohradě, i v Srbsku např. dne 22. června 1877 v bělehradském chrámě Nanebevstoupení Páně 39 osob. Po první světové válce se rakousko-uherská monarchie rozpadla a vznikla Československá republika. Její součástí se podle Saint-Germainské dohody stala i Podkarpatská Rus, tedy velmi důležité ohnisko pro šíření pravoslavného vyznání v novém státním útvaru. Svoboda vyznání se stala mimořádnou příležitostí pro ty Čechoslováky, kteří tíhli k pravoslavnému světonázoru. Nicméně nebylo vše tak jednoduché, jak se může na první pohled zdát, protože všechny ty pokusy měly mít institucionální rozměr, tedy každé takové počínání mělo mít sankci příslušných úřadů. "V české katolické církvi vzniká mohutné náboženské hnutí, které posílá v roce 1919 do Říma delegaci katolických kněží; žádají tam o obnovení prvotního církevního uspořádání, zrušení celibátu a službu v českém jazyce. Na tuto žádost odpověděl papež Benedikt XV. zcela zamítavě. Státisíce lidí pak (spolu s některými katolickými duchovními) opustily katolickou církev a založily 8. ledna 1920 národní Církev československou. Na tuto žádost reagoval papež tím, že dne 15. ledna 1920 novou církev odsoudil a odpadlíky exkomunikoval. Dne 15. září téhož roku byla nová národní církev znána státem. V celé republice, především v Čechách a na Moravě, lidé dále opouštěli katolickou církev."⁷⁸ Pod vlivem ruských kněží a bohoslužeb u svatého Mikuláše v Praze se už v druhé polovině 19. století, tedy před 1. světovou válkou tvořila živá pravoslavná skupina Čechů, kterým ruští kněží sloužili české bohoslužby. Liturgické zpěvy byly postupně převedeny do češtiny. Protože se tito pravoslavní Češi nemohli organizovat jako církevní obec, sdružili se na začátku 20. stol. alespoň jako občanský spolek. O spojení s ruskou pravoslavnou církví v téže době usilovali i čeští starokatolíci, o čemž jsme mluvili v předcházející kapitole. Za první světové války byl kontakt Čechů s pravoslavnými Rusy ohrožen. Všichni pravoslavní Češi i sympatizanti se octli v podezření z vlastizrady. Kněz pravoslavného chrámu sv. Mikuláše v Praze, protojerej Nikolaj Ryžkov, byl uvězněn a odsouzen rakouskou justicí k trestu smrti, které jen o vlasek unikl. Rakouská vláda dobře věděla, jak

⁷⁸ VOPATRŇÝ, Gorazd. Dědictví Otců: osudy svaté pravoslavné víry na území bývalého Československa. 1. vydání. Hostinné: Knižní dílna Rubato, 2002. 176 s. ISBN 80-902256-3-2. s. 87

významně působí bohoslužebný život pravoslavného chrámu v Praze na veřejnost i na snahy českých pravoslavných věřících v Praze. Proto jim nedovolovala vytvořit si samostatnou náboženskou českou pravoslavnou obec a oni byli nuceni se za vyřizování svých úředních záležitostí obracet k srbské pravoslavné církvi ve Vídni. Jurisdikci srbské církve nad pravoslavnými Čechy rakouská vláda oficiálně uznávala. Rakousko-uherské zákony po 1. světové válce akceptoval nástupnický stát: Československá republika. Je příznačné, že rodící se církev československá od svého vzniku považovala a vlastně podnes (kdy patří Církvi československé-husitské) považuje za svůj mateřinec právě onen památný chrám sv. Mikuláše na Staroměstském náměstí, spjatý s pravoslavím. Byl svědkem jejích prvních bohoslužeb, významných jednání, projevů tužeb po pravoslaví a důležitých kontaktů s pravoslavnou církví srbskou. I částí své vnitřní výbavy připomíná tento chrám počáteční pravoslavné směřování československé církve. Název "Církev československá", přesněji původně "Národní církev Československá", jako "sbor Páně na základě evangelia Kristova", přijalo dne 8. ledna 1920 v Národním domě na Smíchově shromáždění představitelů hnutí reformního katolického duchovenstva. Nebyl však příliš šťastný. Také provolání nové církve k veřejnosti se setkala v kruzích české inteligence, jak historiků (prof. Pekař a Šusta), tak i teologů (evangelický teolog J. L. Hromádka) s výhradami a kritikou. Politické kruhy levicové se dívaly na zápas českých křesťanů spíše s despektem a pohrdáním, katolická lidová strana s nevraživostí. Zato nečekaně překvapivou odezvu mělo zřízení nové církve u české veřejnosti, především v lidových vrstvách. Ty přijímaly vznik nového církevního útvaru, třebaže nesl název akcentující spíše politické a národní snahy, jako na završení reformních a demokratických tužeb osvobozeného národa i na půdě církevní, přičemž toto propojení se získanou národní a státní samostatností bylo evidentní a očekávané. Plná svoboda náboženského vyznání způsobila, že se k nové církvi hlásila vrstva drobné inteligence, zejména učitelstvo, které se také toužilo vymanit z područí římskokatolického kléru. Výzvu nové církve přijal s nadšením prostý český lid. V katolickém duchovenstvu, které přistupovalo k novému náboženskému hnutí, se proklamace moderních demokratických ideálů v církvi ovšem brzy koncentrovaly i k otázkám církevní praxe, zvláště například, zda kněží mají právo svobodně se rozhodnout pro manželství, či celibát. Určitou roli při popularizování nového církevního útvaru hrály jistě i oprávněné naděje, že se v něm odstraňují křiklavé sociální rozdíly jak v samotném kléru, tak ve vztazích věřících k duchovenstvu a vyšším církevním hodnostářům. Přes značnou nejasnost svých prvních veřejných proklamací získávala tedy nová církev v prvním období až nečekaně velké a vřelé sympatie především u prostých věřících v lidových vrstvách českého národa. Kněz Matěj Pavlík, mnišským a biskupským jménem Gorazd, přistoupil k nové církvi až půl roku po jejím založení. Stalo se to 5. července 1920, v den svatých Cyrila a Metoděje, když vystoupil předtím z církve římskokatolické. Při založení církve tedy nebyl a litoval toho, protože se domníval, že by byl mohl přispět k jejímu lepšímu

vstupu na veřejnost. K církvi československé jej přivedl i fakt, že v té době její církevní výbor navázal zásluhou svého předsedy, kněze a spisovatele Bohumila Zahradníka-Brodského, styky s pravoslavnou církví srbskou za účelem sblížení

9. Přeskupení pravoslavného křídla do nové církve

Když vznikla Církev československá, tak okamžitě vyvstal problém náboženského sebeurčení. Na začátku společným cílem, a tedy i společnou platformou bylo heslo: "Pryč od Říma!" Nyní, kdy se distancování od Říma uskutečnilo, museli členy reformačního hnutí rozhodnout, kam dále. Mnozí chtěli vyhovět požadavkům, které přináší moderní doba, zároveň však bylo i velké množství těch, kteří si chtěli zachovat kontinuitu s tradicí. Velmi významnou byla otázka apoštolské posloupnosti, tedy biskupských chirotonií. Hlavní problém konfrontace svobody přesvědčení s kontinuitou tradice, bytostně spjatý s reformismem, se však projevil i zde v podobě střetnutí mezi zastánci takzvaného svobodně křesťanského směru s reformními kořeny na straně jedné a zastánci ryze pravoslavného zaměření s ortodoxními důrazy na straně druhé. Původní pozice Církve československé a směry její činnosti a vývoje nebyly jasně vymezeny. Celá řada představitelů církve nejdříve obrátili svůj pohled na dějiny křesťanství v českých zemích, na Slovensku a Podkarpatské Rusi, tedy na moravskou misií Cyrila a Metoděje, a proto samozřejmě byla kontaktována Srbská pravoslavná církev. Takže vlastně při jednání se srbskou církví vidíme frakci, která si velmi zakládala na obnovené katolické, cyrilometodějské církvi se zvláštním důrazem na pravoslaví a slovanství. V čele této frakce, respektive křídla stál výše zmíněný kněz Matěj Pavlík. Proti této tendenci bylo liberální křídlo v čele s Karlem Farským. Tento konflikt kulminoval v roce 1922, kdy Karel Farský a František Kalous vydali svůj Katechismus, v němž vykládali základy věrouky nově vytvořené církve. Pravoslavné křídlo ihned tento Katechismus odmítlo. Biskup Dositej (Vasič), který zastupoval Srbskou pravoslavnou církev, označil ho za katechismus panteistický, popírající křesťanskou věrouku. Farského křídlo však po dlouhou dobu mělo poměrně výrazný odpor v československé církvi, protože pravoslavně orientovaní členové měli silnější pozice v moravské části církve. Nicméně Karel Farský využil odjezdu Matěje Pavlíka, tehdy už přijavšího biskupské svěcení od Srbské pravoslavné církve v Bělehradě a užívajícího jména Gorazd, do USA a v Pavlíkově nepřítomnosti si postupně podřídil Moravu. Hned po návratu Matěj Pavlík (biskup Gorazd) se pokusil o to, aby si navrátil ztracené pozice, ale když pochopil, že se mu to nepodaří, zvláště když Karel Farský byl zvolen patriarchou československé církve, v roce 1924 se se svými stoupenci přeskupil do nové církve, a sice české eparchie (diecéze) Srbské pravoslavné církve. Ve svém článku Bratři a sestry, zveřejněném v časopise Za pravdou, psal:

"Slavili jsme svátek narození Spasitelova, které stalo se bez lidské okázalosti, ale bylo plné okázalosti nebeské. On narodil se též pro nás, a Jeho moc zjeví se i mezi námi. Ve III. a na začátku IV. století byl celý křesťanský svět nakažen arianismem, a církve přece se očistila. Očista nastane i u nás, třebaš nelze ještě říci, jakým způsobem, zda vyměšením toho, co jest nezdravé, nebo přeskupením. Ale nastane jistě. Mé smýšlení znáte. Po kolísání prvních měsíců zakotvil jsem pevně v pravoslavné víře našich slovanských apoštolů Cyrila a Metoděje, k níž směřovalo též očištné úsilí Mistra Jana Husa. Srdce mé naplněno jest blahem, že stanul jsme na pevné půdě Písma svatého a velkých Otců církevních a že smím za jejich rukovodstva jíti za Kristem v jedné řadě s jinými Slovany. Přál bych si z celé duše, aby celá církev československá zakotvila tamtéž a abyste vy všichni došli téhož blaživého vědomí. Od této půdy spoštolské víry nedám se odtrhnouti ničím na světě. Jsem však vzdálen toho, abych kohokoliv z vás nutil. Je to věci milosti Boží a osobního prožití. Věřím, že Hospodin sám zasáhne svou neviditelnou, ale všemohoucí rukou a vyvede nás z nynějších zkoušek, které připomínají bouři na moři. Věřím, že nezahyneme, a že zahanbeny budou všechyn úklady činěné našemu dílu. Kristus pokyne, a nastane utišení svaté a radostné."⁷⁹

10. Pravoslavný odpor proti německé okupaci

Pravoslavnými je biskup Gorazd vnímán jako první český pravoslavný biskup, prvního biskup po tisíci letech znovu obnovené východní církve v Československu, a tedy i nástupcem sv. Cyrila a Metoděje, slovanských věrozvětvů a řeckých misionářů ze Soluně, kteří k nám přinesli vzdělanost a křesťanství v roce 863. Gorazdova cesta k pravoslaví byla složitá. Navazovala na cyrilometodějskou tradici po staletí potlačovanou, na víru prvních Přemyslovců, na dobu, kdy bylo křesťanství ještě nerozdělené.⁸⁰ Poměr biskupa Gorazda a pravoslavné církve k německé okupaci vyjadřuje jeho odpověď Emanuelu Moravcovi (ministrowi školství a lidové osvěty protektorátní vlády, který patřil k nejaktivnějším představitelům kolaborace s nacistickým okupačním režimem za Protektorátu Čechy a Morava v letech 1939-1945), který ho vyzval k projevu loajality vůči nové protektorátní vládě: „Pane ministře, pravoslavná církev se bude řídit slovy apoštola Pavla - bude poslouchat každou vládu, která bude zákonná.“ Emanuel Moravec se rozkřikl, že to nestačí a že je to odpověď dvojsmyslná, Gorazd však zůstával neoblomný, a proto upadl on i církev v nemilost holohlavého arcikolaboranta. Biskup Gorazd se nikdy nesmířil s mnichovskou zradou a byl přesvědčen, že jsme se v osudných záříjových dnech roku 1938 měli bránit. Kapitulaci nesl jako těžkou pohromu národní mravnosti a porušení ryzosti národního charakteru.⁸¹ Do Gorazdovy práce

⁷⁹Za Pravdou, roč. IV., č. 2, v Olomouci dne 10. ledna 1924, s. 6

⁸⁰ŠUVARSKÝ, Jaroslav. *Biskup Gorazd: 1879-1979*. Praha: Ústřední církevní nakladatelství, 1979. s. 235

⁸¹ Velký čin malé církve: pravdivý příběh o mimořádné statečnosti pravoslavných věřících. Praha: Český národní fond kultury, 2011. ISBN 978-80-905015-0-8. s. 6

a života celé mladé pravoslavné církve zasáhla tragicky fašistická okupace Československa a II. světová válka. V Praze byl spáchán atentát na říšského protektora R. Heydricha sedmi československými odbojáři. Gorazd vel svoji církve k národnímu a protiválečnému postoji. Pravoslavní duchovní a věřící atentátníkům poskytli úkryt v kryptě katedrálního chrámu české pravoslavné církve sv. Cyrila a Metoděje v Praze v Resslově ulici. Po dramatickém odhalení úkrytu poslal Gorazd 19. června 1942 dopisy říšskému protektorovi a představitelům tehdejší československé vlády, ve kterých napsal, že dává svou osobu k dispozici a chce se podrobit i trestu smrti, aby zachránil svoji českou pravoslavnou církev. Dne 25. června 1942 byl zatčen, po dvou měsících mučení dne 4. září 1942 zastřelen. Stal se mučedníkem. Česká pravoslavná církev byla zakázána. Po válce byl biskup Gorazd vyznamenán in memoriam Československým válečným křížem 1939 a pravoslavná církev v Československu byla obnovena.⁸²

11. Poválečná obnova a další vývoj

Po válce v roce 1946 Československá pravoslavná církev přestoupila ze srbské jurisdikce pod jurisdikci moskevského patriarchátu a byl zřízen jeho exarchát. Po zrušení kláštera sv. Joba Počajevského v Lodomírové v roce 1946 v Československu už nezbyl ani jeden pravoslavný monastýr. 14. listopadu 1948 byla zřízena duchovní seminář v Karlových Varech, která o rok později byla přenesena do Prahy. 7. prosince roku 1949 se v Praze uskutečnilo eparchiální shromáždění, které rozhodlo o rozdělení České pravoslavné eparchie na dvě samostatné eparchie, a sice na Pražskou pravoslavnou eparchii a Olomoucko-brněnskou pravoslavnou eparchii. 30. ledna 1950 Rada ministrů Svazu sovětských socialistických republik přijala tajné usnesení o tom, že je nutno, aby Pravoslavná církev v Československu obdržela úplnou samostatnost, tedy tzv. autokefalii.

11.1 Lvovský sněm jako předzvěst sněmů prešovského

Lvovský sněm byl sněmem kleriků a laiků Ukrajinské řeckokatolické církve, který byl svolán na 8. března a potrvál do 10. března roku 1946 ve Lvově. Na tomto sněmu byla vyhlášena likvidace tzv. Brestské unie z orku 1596 a znovusjednocení se s Ruskou pravoslavnou církví. Katolická církev tento sněm nikdy neuznala a současná řecko-katolická církev ho považuje za pseudosněm, respektive lžesněm, tedy něco, co se v českém dějepise pojmenovává vzdorosněmem. Sněm byl iniciován politickým vedením Sovětského svazu, jenž z března 1945 se zaměřil na to, aby

⁸²ŠUVARSKÝ, Jaroslav. *Biskup Gorazd: 1879-1979*. Praha: Ústřední církevní nakladatelství, 1979. s. 236

plně zlikvidoval řecko-katolické struktury, které byly vnímány sovětskými úřady jako nepřátelské, zejména jako takové, které poskytovali duchovní (sovětsky: ideovou) výzbroj tzv. Ukrajinské povstalecké armádě, která se hlásila k ideologii ukrajinského nacionalismu a odkazu Stepana Bandery.⁸³ Formálně iniciátorem sněmu se stala skupina tří kněží Havrijila Kostelnika, Michaila Melnika a Antonije Pelveckého, kteří reprezentovali tři řecko-katolické eparchie (diecéze) Galické metropole, a to Lvovskou, peremyšlskou a Stanislavovskou. Nemovitost Ukrajinské řecko-katolické církve byla po sněmu předána Ruské pravoslavné církvi.

Mezi záminky a příčiny tohoto podniku lze kromě jiného zařadit i vystoupení papeže Pia XII., v nichž zaznívaly motivy nevráživosti ve vztahu k e komunismu, potažmo Sovětskému svazu. V katolické církvi vznikla idea tzv. konfederace přidunajských zemí a organizace výboru Katolická akce, aby se čelilo krajně levicovým radikálním prvkům. Za těchto okolností sovětské vedení odmítlo kompromisy s Vatikánem, který odted' byl v jeho očích charakterizován jako ochránce fašismu, usilující o umocnění svého vlivu v poválečném světě. Ovšem trnem v oku Josefa Stalina byl ten fakt, že ve Sovětském svazu žije asi čtyři miliony věřících, kteří jsou sjednocení zvláštní církví, jež zase je podřízena římskému papeži, a proto 15. března 1945 předseda Rady pro záležitosti Ruské pravoslavné církve Georgij Karpov napsal Stalinovi, že pravoslavná církev může a musí sehrát významnou úlohu v boji proti římsko-katolické církvi a proti unionismu, který se postavil na stranu fašismu a usiloval o vliv v poválečném světě. Karpov navrhoval organizovat ve Lvově pravoslavnou eprachii, umožnit biskupovi a duchovenstvu místní eprachie misionářské činnosti, poslat jménem moskevského patriarchy a Posvátné synody Ruské pravoslavné církvi veřejnou výzvu všem řecko-katolickým klerikům a rozšířit ji po všech řecko-katolických farnostech, organizovat vnitřní řecko-katolickou iniciativní skupinu, která by deklarativně prohlásila o odtržení od Vatikánu a vyzvala by řecko-katolické duchovenstvo k přechodu do pravoslaví.⁸⁴ Karpov si pro tyto účely zvolil právě Havrijila Kostelnika, velmi váženého řecko-katolického kněze, který už měl napsáno mnoho prací, v nichž byl dominoval obsah s kritikou papežství a s myšlenkami o sjednocení se s pravoslavím.⁸⁵ Iniciativní skupina řecko-katolických kněží se zformovala 28. května 1945 a zveřejnila dva dopisy. První dopis byl prosbou, která byla adresována Radě národních komisařů Ukrajinské sovětské socialistické republiky, o potvrzení registrace. Druhý dopis byl výzvou ke všečestnému řecko-katolickému duchovenstvu v západních oblastech Ukrajiny. Rada národních komisařů Ukrajinské sovětské socialistické republiky skrze

83 Докладная записка Г. Г. Карпова И. В. Сталину о мероприятиях по присоединению грекокатолических приходов СССР к РПЦ, укреплению влияния Московской патриархии за рубежом, развертыванию борьбы против Ватикана и др. ГА РФ. Ф. 6991. Оп. 1. Д. 29. Л. 101-109. Подлинник.

84 *ibid.*

85 Протопресвитер Гавриил Костельник и Львовский Собор 1946 года | Справочно-информационный портал Алчевского благочиния. *Справочно-информационный портал Алчевского благочиния* [online]. Dostupné z: <http://alchevskpravoslavniy.ru/istoriya-video/istoriya-cerkvi/protopresviter-gavriil-kostelnik-i-lvovskij-sobor-1946-goda.html>

svého zmocněnce pro Ruskou pravoslavnou církev potvrdila iniciativní skupinu jako jediný prozatímní církevně administrativní orgán Řecko-katolické církve. Je jasné, že to udělala za účelem sjednocení řecko-katolické církve s Ruskou pravoslavnou církví. Vyústěním práce této skupiny se stalo svolání do Lvova Sněmu Ukrajinské řecko-katolické církve 8. března 1946, jsme o tom psali výše.

Na samotný sněm dorazilo 216 delegátů kněží, přičemž pozvaných bylo 225, a 19 delegátů laiků. Pozvaných přítom bylo 22. Dva členové iniciativní skupiny, konkrétně Antonij Paveleckij a Michail Melnik, už mezitím stačili nejen konvertovat k pravoslaví, ale dokonce se stali biskupy Ruské pravoslavné církve. Antonij Paveleckij získal titul biskupa stanislavského a kolomijského. Michail Melnik zase dostal titul drohobičského a samborského. Někteří delegáti sněmu se později také stali biskupy moskevského patriarchátu, například Iosif Savraš se později stal arcibiskupem ivono-frankovským a kolomijským, Hrihorij Zakljak získal titul arcibiskupa mukačevského a užgorodského a Mykolaj Jurčik se stal metropolitou lvovským a ternopolským.

Sněm zahájil svou práci 8. března v metropolitním katedrálním chrámu svatého Jurije ve Lvově. Práce sněmu se účastnili kněží i laici. Předsedou sněmu byl protojerej (v pravoslavné terminologii arciděkan) Havrijil Kostelnik. Stanislavský biskup Antonij a drohobičský biskup Michail byli účastníky sněmu stejně jako i ti biskupové Ruské pravoslavné církve, kteří byli na sněm pozváni, a to kyjevský metropolita Ioann (Jan), biskup lvovský a ternopolský Makarij, biskup mukačevský a užgorodský Něstor a správce Kyjevského exarchátu protojerej Konstantin Ružický.⁸⁶

Na zahájení sněmu Havrijil Kostelnik vystoupil s hlavním referátem, který se jmenoval O motivech znovusjednocení Ukrajinské řecko-katolické církve s Ruskou pravoslavnou církví. V tomto referátu se vysvětlovala nutnost likvidace unie z hlediska historického a teologického. Jak uvádějí některé zdroje, přednes byl velmi emotivní a do jisté míry patetický. Ve stejný den rovněž promluvili stanislavský biskup Antonij a kněží Mironovič, Lopotinskij, Vencickij, Ivanov a Zakljak. Na návrh protojereje Havrijila Kostelnika už hned na první den zasedání sněm se usnesl na některých zásadách, které se staly základními pilíři sněmovního směřování. Těmi byla likvidace unie z roku 1596, odluka od Říma, návrat k pravoslavné víře a sjednocení se s Ruskou pravoslavnou církví.⁸⁷ Ihned na druhý den sněmovního zasedání v katedrále svatého Jurije 12 kněží, kteří již byli v Kyjevě sjednoceni s pravoslavím a pozváni ze lvovského Georgijevského pravoslavného chrámu, přijali zpověď u účastníků sněmu. Potom lvovský biskup Makarij, stanislavský biskup Antonij a

86К 60-летию Львовского Собора 1946 г. (комментарий в свете веры) — Статьи — Церковно-Научный Центр "Православная Энциклопедия". *Церковно-Научный Центр "Православная Энциклопедия"* [online]. Copyright © [cit. 08.07.2021]. Dostupné z: <https://www.sedmitza.ru/text/404883.html>

87 *ibid.*

drohobičský biskup Michail přijali u dvou set čtyř kněží zřeknutí se katolicismu. Po přečtení rozřešující modlitby již sjednocení s pravoslavnou církví kněží se účastnili božské liturgie.⁸⁸

11.2 Prešovský sněm

Prešovský sněm se na Slovensku často nazývá Prešovským soborem. Jednalo se právě také, stejně jako v případě sněmu Lvovského, o sněm duchovenstva a laiků Slovenské řecko-katolické církve, který byl svolán v Prešově 28. dubna 1950. Iniciovala ho komunistická vláda Československa za účelem likvidace Slovenské řecko-katolické církve, a to prostřednictvím přechodu do pravoslaví řecko-katolíků, čímž by se oslabily pozice i církve římsko-katolické. Pod nátlakem státní moci Sněm kněží a laiků Slovenské řecko-katolické církve se rozhodl pro ukončení unie s Vatikánem a pro návrat do pravoslaví, takže se deklarovalo zrušení Užgorodské unie z let 1646-1649 a vyhlásilo se tzv. znovusjednocení s pravoslavnou církví, a tak v souvislosti se zvětšením počtu věřících na slovenském území byly vytvořeny dvě eparchie, a to Prešovská pravoslavná eparchie v čele s biskupem Alexijem (Dechtjarjovem) a Michalovská pravoslavná eparchie, kterou vedl biskup Alexandr (Michalič).⁸⁹

Po druhé světové válce podle dohody mezi Srbskou pravoslavnou církví a Ruskou pravoslavnou církví pravoslavné farnosti v Československu byly převedeny z jurisdikce srbské církve. V roce 1946 do Prahy přijel metropolita Ruské pravoslavné církve Jeleferij (Voroncov), který se stal exarchou Ruské pravoslavné církve, a tak začal používat titul "arcibiskup pražský a český". Tímto způsobem v podstatě proběhlo předání Pravoslavné církve v Československu moskevskému patriarchátu. V únoru 1948 se u nás k moci dostávají komunisté. Českoslovenští komunisté se zaměřili mimo jiné i na potlačení římsko-katolické církve v zemi. Jak jsme již uváděli v předcházející kapitole, Stalin se rozhodl potlačit řecko-katolíky prostřednictvím pravoslaví, a proto v létě 1948 i Ústřední výbor Komunistické strany Československa (ÚV KSČ) přijal dokument, mezi jehož cíle patřila i úplná likvidace samostatné řecko-katolické církve a její sjednocení s pravoslavím. Jako nástroj nátlaku československá komunistická moc využívala obvinění řecko-katolíků ze spolupráce s ukrajinskými nacionalisty, zejména s Ukrajinskou povstaleckou armádou, tedy tzv. UPA.⁹⁰ V rámci této politiky bylo rozhodnuto o likvidaci řecko-katolických církevních struktur na Slovensku a iniciovat jejich přechod do pravoslaví.

88К 60-летию Львовского Собора 1946 г. (комментарий в свете веры) Статьи Церковно-Научный Центр "Православная Энциклопедия". *Церковно-Научный Центр "Православная Энциклопедия"* [online]. Copyright © [cit. 08.07.2021]. Dostupné z: <https://www.sedmitza.ru/text/404883.html>

89Носкова А. Ф. Греко-католическая церковь в Восточной Европе. К вопросу о взаимосвязи национального и конфессионального факторов в политике (40-50-е гг. XX в.) // Славянский альманах. 2007. s. 142
90ibid.

V roce 1949 na východním Slovensku v těch městech, kde bydlela převážná většina řecko-katolíků sovětské úřady začali aktivně vytvářet tzv. výbory sjednocení. V únoru roku 1950 na východní Slovensko přijela delegace Ruské pravoslavné církve v čele s metropolitou Nikolajem (Jaruševičem) a Lvovským arcibiskupem Makarijem (Oksjukom), o němž jsme se rovněž zmiňovali v předcházející podkapitole. Jedním z cílů této delegace bylo společné zasedání s biskupy československého exarchátu a s pracovníky Velvyslanectví Sovětského svazu ohledně likvidace řecko-katolické církve. Po této návštěvě značně posílilo směřování ke sloučení řecko-katolíků s pravoslavím. Nicméně hodnostáři Ruské pravoslavné církve, zejména metropolita Jeferij, biskup Nikolaj a arcibiskup Makarij, trvali na tom, sjednocení řecko-katolíků s pravoslavím předcházela nutná přípravná opatření, například osvěta v řecko-katolickém prostředí, které tvořili nejen Slováci, ale v neposlední řadě Maďaři a Rusíni.⁹¹ Ale státní moc, respektive Státní bezpečnost (tzv. StB) zejména prostřednictvím úřadů všemožnými způsoby urgovala likvidaci řecko-katolických struktur a nebrala přitom moc ohled na navrhovanou přípravnou práci. V dubnu 1950 byl v Prešově naplánován sjezd výborů sjednocení. Původní plán spočíval v tom, aby tento sjezd přijal rozhodnutí o vzniku Ústředního výboru znovusjednocení. Ten zase potom měl zveřejnit výzvu k řecko-katolíkům na Slovensku. Ale 27. dubna téhož roku na poradě členů státního církevního výboru a místních úředníků bylo rozhodnuto o provedení sněmu Slovenské řecko-katolické církve, jenž měl rozhodnout o likvidaci unie. 28. dubna z Prahy do Prešova přijel pravoslavný exarcha moskevského patriarchátu metropolita Jeferij.⁹² Téhož dne v prešovském hotelu Černý orel se uskutečnil sněm, který se rozhodl o likvidaci Užgorodské unii 1646 a znovusjednocení s pravoslavnou církví. Tentýž den katedrální řecko-katolický chrám v Prešově byl předán pravoslavné církvi a metropolita Jeferij (Voroncov) poslal patriarchovi moskevskému a celé Rusi telegram o výsledcích prešovského sněmu. Patriarcha uvítal znovusjednocení uniatů s pravoslavnou církví. 26. května téhož roku československý Výbor pro církevní záležitosti uznal zákonnost rozhodnutí prešovského sněmu jako i přechod řecko-katolíků a jejich majetku do pravoslavné církve. Katolická církev však neuznala usnesení prešovského sněmu a označila ho lžisněm, tedy něco jako vzdorokoncil. Odůvodňovala to tím, že sněmu se nezúčastnili dva biskupové, kteří byli tehdy vězněni Státní bezpečností,⁹³ dále také tím, že nebyla vystoupení, mezi delegáty chyběla svobodná diskuze, což porušovalo kanonické právo.

91 Носкова А. Ф. Греко-католическая церковь в Восточной Европе. К вопросу о взаимосвязи национального и конфессионального факторов в политике (40-50-е гг. XX в.) // Славянский альманах. 2007. s. 156

92 ЕЛЕВФЕРИЙ. *Православная Энциклопедия под редакцией Патриарха Московского и всея Руси Кирилла (электронная версия)* [online]. Copyright © 1998 [cit. 08.07.2021]. Dostupné z: <https://www.pravenc.ru/text/189719.html>

93 Krycí název: „Akce P“ :: Slovanský kulturní institut. *Slovanský kulturní institut* [online]. Copyright © 2010 [cit. 08.07.2021]. Dostupné z: <https://slovane.webnode.cz/news/kryci-nazev-akce-p/>

Sám metropolita Jeleferij (Voroncov) i navzdory přijetí usnesení prešovského sněmu považoval ono znovusjednocení za uspěchané. V červenci roku 1950 psal metropolitovi Nikolajovi (Jaruševičovi), že věc znovusjednocení uniatů nepovažuje za stabilní, protože byla provedena příliš rychle, přitom pomocí státní moci, policie a represí.⁹⁴

Sovětským diplomatů rovněž dělala starosti ta represivní opatření, která v tomto směru podnikala československá vláda. Zároveň také sovětskou stranu zaměstnával zjevný neúspěch znovusjednocení a fakt masových přechodů uniatů do římsko-katolické církve.⁹⁵ Metropolita Jeleferij podnikal pokusy o upevnění znovusjednocení, a to především misionářskou činností mezi znovusjednocenými. Například pořádá různá setkání s laiky, jezdil na Slovensko, zejména na bývalé uniatské farnosti, pořádá zájezdy na Slovensko bývalých uniatů za západní Ukrajinu.⁹⁶

V roce 1968 v průběhu Pražského jara Slovenská řecko-katolická církev byla opět legalizována. Bývalým uniatům bylo povoleno, svobodně si mohli volit svou náboženskou příslušnost. Rozhodnutí o obnovení církevní struktury řecko-katolické církve platilo dokonce i po vstupu vojsk Varšavské smlouvy na naše území a začátek tzv. normalizace. V průběhu obnovy řecko-katolické církve řecko-katolíků byla předána jen malá část jejich nemovitého majetku. V roce 1989 na Slovensku byl přijat zákon o majetkovém vyrovnání mezi řecko-katolickou církví a církví pravoslavnou. Šlo samozřejmě o majetek, který do 28. dubna 1950 patřil Slovenské řecko-katolické církvi.

V stejném roce pravoslavná duchovní seminář byla proměněna v Pravoslavnou bohosloveckou fakultu a přemístěna do slovenského Prešova, což se stalo zvláště aktuálním problémem v souvislosti s duchovní osvětou bývalých řecko-katolíků.⁹⁷

94ЕЛЕВФЕРИЙ. *Православная Энциклопедия под редакцией Патриарха Московского и всея Руси Кирилла (электронная версия)* [online]. Copyright © 1998 [cit. 08.07.2021]. Dostupné z: <https://www.pravenc.ru/text/189719.html>

95Греко-католическая церковь в Восточной Европе. К вопросу о взаимосвязи национального и конфессионального факторов в политике (40-50-е гг. XX в.). *КиберЛенинка предоставляет возможность читать тексты научных статей бесплатно. Приглашаем к сотрудничеству научные журналы и издательства для публикации научно-исследовательских работ в открытом доступе (Open Access) и популяризации открытой науки (Open Science) в России.* [online]. Dostupné z: <https://cyberleninka.ru/article/n/greko-katolicheskaya-tserkov-v-vostochnoy-evrope-k-voprosu-o-vzaimosvyazi-natsionalnogo-i-konfessionalnogo-faktorov-v-politike-40-50-e-gg-xx/viewer>

96ЕЛЕВФЕРИЙ. *Православная Энциклопедия под редакцией Патриарха Московского и всея Руси Кирилла (электронная версия)* [online]. Copyright © 1998 [cit. 08.07.2021]. Dostupné z: <https://www.pravenc.ru/text/189719.html>

97 О fakulte | UNIPO. Prešovská univerzita v Prešove [online]. Copyright © [cit. 03.07.2021]. Dostupné z: <https://www.unipo.sk/pravoslavna-bohoslovecka-fakulta/fakulta/o-fakulte/>

11.3 Autokefalita a současnost

V říjnu 1951 patriarcha moskevský a celé Rusi Alexij I. a Posvátný synod Ruské pravoslavné církve na žádost Sněmu hierarchů Pravoslavné církve v Československu souhlasili s autokefalitou Pravoslavné církve v Československu, načež 23. listopadu 1951 jménem patriarchy moskevského a celého Archijereského sněmu Ruské pravoslavné církve byl podepsán Akt o darování autokefaloty (samostatnosti) Pravoslavné církvi v Československu.⁹⁸ Ve stejném roce prvním nejvyšším představitelem samostatné církve se stal metropolita Jeleferij (Voroncov). Konstantinopolský patriarchát však neuznal autokefalii, kterou daroval Moskevský patriarchát, protože se domníval, že Ruská pravoslavná církev nemá takové právo, neboť od časů sv. Cyrila a Metoděje církev na Moravě se nachází v jurisdikci Konstantinopolského patriarchátu. Jak jsme již také uváděli v přecházející kapitole, v roce 1968 během Pražského jara byla legalizována Řecko-katolická církev. Tento fakt spolu s hromadnou nespokojeností v souvislosti se vstupem vojsk Varšavské smlouvy, který byl a je často vnímán právě jako okupace, způsobil to, že mnozí začali hromadně pravoslavnou církev opouštět a přecházet právě do církve řecko-katolické. Podílel se na tom i ten faktor, že pravoslavná církev často byla ztotožňována s Ruskem, ne-li se Sovětským svazem, samotným. V souvislosti s nadcházejícím rozdělením společného československého státu, tedy České a Slovenské Federativní Republiky, místní sněm československé pravoslavné církve, který se uskutečnil ve dnech 11-12. prosince v Prešově, se usnesl na tom, že církev zůstane nerozdělená, ale z politických a praktických úředních důvodů bude přejmenována na Pravoslavnou Církev v českých zemích a na Slovensku, takže zůstane jednou z autokefálních církví a jejíž působnost se bude vztahovat jednotně na celé území České republiky a Slovenské republiky a administrativně se bude členit na dvě rovnocenné územní jednotky, kterých výkonnými orgány jsou příslušné metropolitní rady, tedy vznikl útvar, který existuje dodnes.

Tentýž sněm rovněž rozhodl o nové ústavě Pravoslavné církve v českých zemích a na Slovensku, podle které jediná metropolitní rada byla rozdělena do dvou samostatných orgánů, a sice na Metropolitní radu českých zemí v Praze a Metropolitní radu na Slovensku v Prešově. Nejvyšším představitelem církve mohl být zvolen jak arcibiskup pražský, tak i arcibiskup prešovský. Společným pro celou církev, tedy pro její českou i slovenskou část zůstal Posvátný synod a Místní sněm. Prešovský sněm v roce 1992 rovněž se rozhodl o kanonizaci, tedy svatořečení moravského velkoknížete Rastislava, iniciátora cyrilo-metodějské misie mezi Slovany. Slavnosti spojené s tímto svatořečením se konaly ve dnech 29.-30. října v Prešově a v Brně. Při nich vedení církve se rozhodlo usilovat o vztahy s Konstantinopolským patriarchátem za účelem uznání autokefaloty. 27.

⁹⁸ Митрополит Николай. В Чехословакии на церковных торжествах с 1943 по 1954 год // Журнал Московской Патриархии. № 1. Январь 1952.

srpna roku 1998 Konstantinopolský patriarchát vydal Patriarši a synodální tomos, tedy encykliku o darování autokefality svaté Pravoslavné církvi v českých zemích a na Slovensku. Tento tomos se odvolával na tomos Konstantinopolského patriarchátu o autonomii Československé církvi v roce 1923. Podle představitelů moskevského patriarchátu tomos Konstantinopolského patriarchátu znamená uznání již dříve vytvořeného statu quo, protože nelze darovat to, co už má ten, komu se předpokládáný dar dává. Ale tomos z roku 1998 nepotvrzoval autokefalitu, ale právě daroval ji, přičemž Konstantinopolský patriarchát zdůraznil, že nikdy neuzná dokument, který v této souvislosti vydal moskevský patriarcha Alexij v roce 1951.

V březnu roku 2012 konstantinopolský patriarcha Bartoloměj poslala tehdejšímu metropolitovi Kryštofovi protestní notu v souvislosti s tím, že v prosinci 2011 proběhly oslavy šedesátého výročí darování autokefalie Moskevským patriarchátem, tedy oslavy nezákonné autokefalie. Metropolita Kryštof odpověděl tím způsobem, že cařihradskému patriarchovi omluvil a odvolal se na to, že zrovna v té době byl v Praze s oficiální návštěvou tehdejší prezident Ruské federace Dmitrij Medveděv.

Dle sčítání lidu v roce 2001 bylo v České republice 23 053 pravoslavných věřících. Na Slovensku tento počet byl více než o dvakrát větší, a sice 50 363. Všechny čtyři eparchie, tedy pražská, olomoucko-brněnská, prešovská a michalovsko-košická měli dohromady 166 farností s 184 chrámy. Za všech tradičních náboženských obcí v České republice a ve Slovenské republice pravoslavná církev byla považována za tu, která od roku 2000 církví s největší rychlostí růstu. V roce 2007 měla Pravoslavná církev v českých zemích a na Slovensku 249 farností, konkrétně tedy 78 v České republice a 171 ve Slovenské republice, které obsluhovalo 197 kněží a jáhnů. Dle hodnocení tehdejšího nejvyššího představitele církve metropolity Kryštofa v roce 2011 Pravoslavná církev v českých zemích a na Slovensku měla dohromady 100 000 pravoslavných věřících.⁹⁹

Po zesnutí metropolity Mikuláše (Kocvára) v roce 2006 nejvyšším představitelem církve se stal metropolita Kryštof (Pulec), jenž v dubnu roku 2013 abdikoval, protože byl veřejně obviněn z toho, že nedodržel celibát. Abdikace metropolity zahájila období nejasností a nejistoty. Hrozil rozkol církve. Věc se velmi komplikovaly také zásahy Konstantinopolského patriarchátu. Tak třeba 19. října 2013 se uskutečnilo již druhé eparchiální shromáždění Pražské pravoslavné eparchie, jež mělo zvolit nového nejvyššího představitele církve podle ústavy místní církve, respektive pražského arcibiskupa. Delegáti byli duchovní a laici, kteří byli zvoleni svými farnostmi. Zvolení biskupa vyžadovalo dvě třetiny hlasů. Na tomto shromáždění byli dva kandidáti, a sice michalovsko-košický arcibiskup Jiří (Stránský) a archimandrita Dorotej (Rapcun). Na eparchiální shromáždění přijel jako

99 Holy Trinity Orthodox Seminary. Wayback Machine [online]. Dostupné z: http://web.archive.org/web/20121112220212/http://www.hts.edu/seminary/news/ru/2011/20110226_ru.html

host představitel Konstantinopolského patriarchátu metropolita galský Emmanuel, který se bezprostředně před volbou přihlásil o slovo. Všichni v chrámu očekávali bratrský pozdrav či otcovský návod. Místo toho metropolita pronesl dosti ostrá slova, a sice že v případě volby jednoho z předložených kandidátů Konstantinopolský patriarchát neuzná žádného. Arcibiskupa neuzná proto, že se o něm objevily na internetu nepřijatelné pomluvy. A archimadnritu Doroteje neuzná z toho důvodu, že přijal mnišské postřižiny měsíc před volbou arcibiskupa. Tato slova velmi znepokojila, ne-li zmatla členy eparchiálního shromáždění, kteří museli v takové, velmi zvláštní atmosféře volit nového biskupa. Nicméně během celého dne ani jeden z kandidátů nezískal potřebné dvě třetiny hlasů, což způsobilo další vlečení celého problému.

Je zajímavé, že oba kandidáti byli předběžně uznáni kanonicky způsobilými, a to Posvátnou synodou Pravoslavné církve v českých zemích a na Slovensku (místodržitelem metropolitního trůnu byl v té době olomoucko-brněnský arcibiskup Simeon), což bylo hlavní základní a nutnou podmínkou pro oba kandidáty.

Obvinění proti michalovsko-košickému arcibiskupovi Jiřímu byla zveřejněna na jedné či dvou webových stránkách, které byly cílevědomě zřízeno v průběhu církevní krize a jejich autoři povznášeli obvinění natolik závažná, že míra závažnosti otrásla mírou důvěryhodnosti. Nicméně ani do této doby se nenašel žádný důkaz, který by tato obvinění jakkoliv potvrdil. Avšak konstantinopolský patriarchát dokázali přesvědčit, a to natolik, že se jejich validitou dále nezabýval.

Archimandrita Dorotej skutečně přijal mnišství (skrže zvláštní obřad mnišských postřižin, což je jakýmsi pravoslavným ekvivalentem profesí, tedy řeholních slibů) těsně před shromážděním, a to po svém rozvodu, na který však metropolita neupozornil jako na kanonickou překážku a příčinu, která by mu neumožňovala obsadit biskupský trůn. Navíc jednalo se o člověku, který působil v české pravoslavné církve po velmi dlouhou dobu.

Další vměšování se Konstantinopolského patriarchátu nastalo hned vzápětí. V prosinci roku 2013 se v Praze uskutečnilo zasedání Posvátné synody Pravoslavné církve v českých zemích a na Slovensku. V jeho čele byl místodržitel metropolitního trůnu olomoucko-brněnský arcibiskup Simeon. Členové synody byli prešovský metropolita Rastislav, michalovsko-košický arcibiskup Jiří a moravský vikář hodonínský biskup Jáchym. Trůn pražského arcibiskupa zůstával stále volný.

Arcibiskup Simeon jakožto místodržitel pozval na toto zasedání dva biskupy z Konstantinopolského patriarchátu, a sice již zmíněného metropolitu Emmanuela a vídeňského metropolitu Arsenise, jež chtěl využít pro své účely. Biskup Jáchym dostal písemné vyrozumění o propuštění a měl být vyloučen ze synody. Arcibiskupovi Jiřímu dle jeho vlastních slov bylo vyhrožováno soudem v souvislosti s těmi obviněními, které se objevily na internetu a o nichž jsem

se rovněž zmínili výše. Pokud by k soudu došlo, zřejmě by probíhal na půdě Konstantinopolského patriarchátu, jak to předepisuje tomos o autokefalitě, který Konstantinopolský patriarchát Pravoslavné církvi v českých zemích udělil. Avšak zasedání synody získalo pro mnohé velmi nečekaný spád: dorazil na něj jeden z moskevských metropolitů, a sice volokolamský metropolita Ilarion, jenž byl na zasedání pozván třemi hierarchy, tedy prešovským arcibiskupem Rastislavem, michalovsko-košickým biskupem Jiřím a berounským biskupem Jáchymem. Metropolita Ilarion poměrně rychle se domluvil s představiteli Konstantinopolského patriarchátu o tom, že ani jedna ze stran se nebude vměšovat v průběh zasedání synody, čímž měla být zajištěna vnitřní svoboda Pravoslavné církve v českých zemích a na Slovensku ve volbě své vlastní politiky, zejména politiky kádrové. Dle rozhodnutí synody arcibiskup Simeon byl zbaven funkce místodržitele metropolitního trůnu a na jeho místo byl zvolen prešovský arcibiskup Rastislav. Ale arcibiskup Simeon neuznal toto usnesení, a proto dále se považoval za osobu zastávající post místodržitele metropolitního trůnu a nechal se tak dále oslovovat v oficiálních dokumentech.

Role Konstantinopolského patriarchátu a jeho vměšování do vnitřních záležitostí Pravoslavné církve v českých zemích a na Slovensku se staly ještě více zjevnými, když ekumenický (konstantinopolský) patriarcha napsal 31. prosince 2013 arcibiskupovi Simeonovi dopis (protokol č. 1127), kde mimo jiné se uvádělo to, že ekumenický patriarcha poslal svého exarchu "Vysokopřeosvíceného Emmanuela, metropolitu Francie, na základě formálního pozvání v souladu s článkem č. 9 Tomosu o autokefalii, které bylo uvedeno v dopise Jeho Vysokopřeosvícenosti Vysokopřeosvíceného Simeona z 10. října 2013." Tento dopis byl vnímán jako dokument obsahující pravomoci místodržitele (Locum Tenens) metropolitního trůnu. V něm arcibiskup Simeon prosil doplnit počet biskupů jako členů Posvátné synody Pravoslavné církve v českých zemích a na Slovensku, aby rozhodnutí Posvátné synody měly validitu z hlediska církevních kánonů (církevních disciplinárních pravidel), neboť tato rozhodnutí se měla týkat především obsazení volného pražského arcibiskupského trůnu, což se se podle ekumenického patriarchy ukázalo jako nemožné, protože ani jeden z navrhovaných kandidátů (opět dle úsudku Konstantinopolského patriarchátu) nesplňoval podmínky, aby se stal eparchiálním archijerem (diecézním biskupem). Všechny tyto informace měl ekumenický patriarcha s odvoláním na výše zmiňovaného metropolitu pařížského a celé Francie Emmanuela. Dále v tomto dopise ekumenický patriarcha Bartoloměj píše: "Drahý bratře, uznáváme, že Církev-Matka byla velmi zklamaná nečekaným a nesprávným vývojem situace. Nicméně stále se s plným zájmem o celou situaci a vyjadřujeme dobrou mysl a zájem o dění ve Vaší Všesvaté Pravoslavné církvi v českých zemích a na Slovensku, a proto opět odpověděli na Vaše pozvání, které jste vyjádřil ve Vašem dopise ze dne 22. října roku 2013 a poslali k Vám na Váš návrh dva naše bratry: Vysokopřeosvíceného francouzského metropolitu Emmanuela a

Vysokopřeosvíceného rakouského metropolitu Arsenia, a to v roli pozorovatelů a poradců, aby rovněž se zúčastnili zasedání Posvátné synody. S velkým údivem však na tomto zasedání 9. prosince 2013 spatřili představitele Všesvaté ruské církve, kteří se tam ocitli bez pozvání, a proto nás opravdu zajímá, z jakého kanonického důvodu se tam ocitli (ostatně proč tam nebyli pozváni představitel všech místních pravoslavných církví)?! - o čemž nás informovali výše zmínění hierarchové (hodnostáři). Vaše Vysokopřeosvícenost jistě bude souhlasit s tím, že tyto události, které nemohou být charakterizovány jinak než svědectví nezdravého fungování synodálního systému a svévolného režimu místní autokefální pravoslavné církve. Tento fakt vzbuzuje a vyvolává různé otázky u vzdělaných kanonistů, teologů a biskupů. Zároveň se z toho usuzuje, že autokefalita Vaše místní pravoslavné církve zažívá hlubokou krizi, protože se nedodrží a nesplňuje příslušné kanonické normy, zvláště jedna z těch nejzákladnějších, a sice schopnost autokefální církve se řídit svou vlastní hierarchií. Ta zase má být vyvrálá a schopná kanonicky uznávat své členy rovnými, zároveň však má uznávat i svého předsedu jako prvního mezi rovnými. Toto uvrhá Církve-Matku do zoufalství při hledání způsobu řešení této nezákonné situace, která už je a stále sílí, přičemž přejeme si nalézt řešení v souladu s posvátnými kánony a historicky potvrzenou církevní tradicí.“ Logickým završení takového vývoje událostí se stalo to, že Konstantinopolský patriarchát nejen neuznal suspendování arcibiskupa Simeona s funkce místopředsedy metropolitního trůnu, ale i nadále ho za místopředsedu považoval a zároveň ani neuznal následující zvolení arcibiskupa Rastislava metropolitou českých zemí a Slovenska, které se uskutečnilo na Sněmu Pravoslavné církve českých zemí a Slovenska v Prešově 11. ledna 2014. To vše vyústilo fakticky ve schizma (ve slovanské tradici rozkol) pravoslavné církve, který se ukázal hlavně na českém území, tedy v pražské eparchii a eparchii olomoucko-brněnské. Takže nakonec Konstantinopolský patriarchát jednoduše zpochybnil kanonickou pozici místní pravoslavné církve a neuznal, jak jsme výše uvedli, metropolitu Rastislava. 1. dubna 2014 ekumenický patriarcha vydal úřední oznámení, které obsahovalo tyto body: 1) provedení voleb nového primase církve po odstoupení z trůnu arcibiskupa Kryštofa bylo učiněno bez uznání Konstantinopolského patriarchátu a dalších pravoslavných církví z důvodu rozpoznaných nekanonických skutků při těchto volbách; 2) z tohoto důvodu každý běžný úkon této církve učiněný od takto výsledně zvoleného složení hierarchie této církve se stává nekanonickým a neuznaným Konstantinopolským patriarchátem; 3) Konstantinopolský patriarchát jako Matka Církve jmenovitě této církve zůstává připraven přispět ke kanonickému vyřešení tamější vzniklé nešťastné situace a zve všechny zúčastněné strany k pokračování jejich jednání s Matkou Církví, aby se našlo vhodné řešení a aby se předešlo jakýmkoliv aktivitám, které by mohly dále zkomplikovat stávající politováníhodnou situaci v této církvi.¹⁰⁰ Patriarcha Bartoloměj dokonce

100Η σελίδα βρίσκεται υπό κατασκευή – Οικουμενικό Πατριαρχείο. *Οικουμενικό Πατριαρχείο* [online]. Copyright © 2021 [cit. 10.07.2021]. Dostupné z: <https://ec-patr.org/under-construction-el/>

napsal osobní dopis i tehdejšímu ministru kultury České republiky, aby ten ze strany státu zabránil uznání biskupa Jáchyma arcibiskupem pražským, jímž ho jmenovala Posvátná synoda Pravoslavné církve v českých zemích a na Slovensku. V důsledku těchto snah Ministerstvo kultury České republiky skutečně biskupa Jáchyma jakožto arcibiskupa pražského neuznalo, což způsobilo Pravoslavné církvi v českých zemích a na Slovensku další obrovské problémy. Mimo jiné patriarcha napsal: "... s hlubokým zármutkem a velkým znepokojením Vás tímto patriarším dopisem chceme důvěrně seznámit s nešťastnými okolnosti, do nichž upadla naše dceřiná Církev, autokefální Pravoslavná Církev v českých zemích a na Slovensku, čímž je ohrožena právoplatnost pravoslaví ve Vaší zemi a obávané uskutečnění rozkolu se stává citelnější realitou. Locum Tenens (metropolitní správce) Pravoslavné církve v českých zemích a na Slovensku Jeho Excelence Simeon se na nás obrátil vzhledem nekanonickým skutkům při volbě a jmenování pravoslavných hierarchů v autokefální Církvi Vaší země jako na Ekumenický Patriarchát, který má odpovědnost v první řadě za jednotu pravoslaví po celém světě a jako Matka Církve také za pravoslavnou Církev ve Vaší zemi, a požádal nás o zásah. Vyslyševše jeho žádost, pověřili jsme výbory našeho Synodu pro mezipravoslavné záležitosti a pro kanonické záležitosti, aby přijaly zde v našem Ctihodném středisku zástupce obou frakcí výše uvedené Církve a vedly s nimi diskuzi. Našemu církevnímu a pastýřskému úsilí o dosažení řešení se bohužel postavila v cestu neochota delegace, která zastupovala "Primase" místní Církve, veřejně uznat tyto kanonické anomálie. Proto jsme my a členové Posvátného Synodu Ekumenického Patriarchátu vydali dne 1. dubna 2014 příložené komuniké, v němž je uvedeno, že První Stolice Pravoslavné Církve, která je též Matkou Církvi tamější místní Církve, společně s dalšími deseti kanonickým autokefálními Pravoslavnými Církvemi, s výjimkou Patriarchátu moskevského a antiochijského a Pravoslavné Církve v Polsku, neuznávají nově zvoleného "Primase" a to z důvodu rozpoznaných nekanonických skutků při jeho volbě. V důsledku toho neuznáváme úkony, které Pravoslavná Církev v českých zemích a na Slovensku označuje za ."kanonické". Měli bychom také zdůraznit, že "Primas" uvedené Církve nebyl pozván na zdejší Synaxis hlav všech Pravoslavných Církví začátkem března. Vyloučení ze Synaxis jasně ilustruje vážnost celé věci, neboť "Primas" je tak izolován od zbytku pravoslavného světa. Dále jsme nedávno obdrželi znepokojivé informace týkající se tříčlenného Synodu uvedené církve složeného z Rastislava, Juraje a Jáchyma, kteří hlasovali pro odvolání arcibiskupa Simeona z pastýřských povinností bez jeho souhlasu. Poté následovaly další nekanonické skutky na zasedání eparchiální rady brněnské eparchie. Bylo nám řečeno, že předtím, než se toto zasedání sešlo, arcibiskup Simeon kvůli nepřítomnosti tajemníka odešel. Po jeho odchodu biskup Jáchym nekanonicky svolal členy eparchiální rady, s nimiž je spojen, a pokračovali v zasedání, během kterého odhlasovali odvolání arcibiskupa Simeona a zároveň jmenovali eparchiálního správce jako jeho náhradu. Také bylo na dobu neurčitou suspendováno deset kněží a byl jim zakázán výkon

kněžských povinností. Toto navíc vyústilo též v uzavření několika kostelů, které musely čelit ze strany nového církevního statu quo hrozbám násilí, citovému útisku a zastrašování v různých formách. Tyto nekanonické a neetické skutky ze strany Hierarchů Pravoslavné Církve v českých zemích a na Slovensku, kteří jsou nyní v úřadu, hluboce rmoutí Konstantinopolský patriarchát i nás osobně. Neodpovědnost, nezralost, nedostatek soudnosti a církevního étosu ve správě místní Církve poškozují jednotu celé Pravoslavné Církve. Ekumenický Patriarchát bude, třebaže mu to působí bolest, považovat nadále úkony Pravoslavné Církve v českých zemích a na Slovensku za nekanonické, dokud nebude nalezeno kanonické řešení. Věříme, že civilní orgány Vaší země budou na tuto situaci brát zřetel při rozhodování ve věcech uznávání církevních orgánů ze strany státu ..."¹⁰¹ Z výše uvedeného docházíme k závěru, že rozkol Pravoslavné církve v českých zemích a na Slovensku do velké míry způsoben právě také Konstantinopolským patriarchátem. Zřejmě důvody jsou mocenské, neboť tento rozkol poskytl Konstantinopolskému patriarchovi možnost být v pozici soudce a rozhodčího mezi oběma stranami. Postupem času se uskutečnila řada jednání, na nichž patriarcha Bartoloměj a jeho hierarchové vystupovali v zásadě jako arbitři. Faktem je také to, že strana, již zastupoval metropolita (primas) Rastislav a k níž přimkla většina Pravoslavné církve v českých zemích a na Slovensku, nikdy nesouhlasila s touto ambicí Konstantinopolského patriarchátu, i když se plně účastnila jednání a také usilovala o smíření, ovšem při zachování autokefální pozice Pravoslavné církve v českých zemích a na Slovensku.

Krise byla překonána v lednu 2016, kdy cařihradský patriarcha Bartoloměj uznal prešovského metropolitu Rastislava (Gonta) jako nejvyššího představitele církve (primase), a to v souladu s dohodou, která byla výsledkem jednání obou stran. Dohoda, která byla dosažena 14. dubna 2016, předpokládala inkorporaci tomosu z roku 1998 do Ústavy Pravoslavné církve v českých zemích a na Slovensku.

101 Consulate General of the Czech Republic in Istanbul, č.j. 336/2014
Ministerstvo kultury ČR, č.j. 24399/2014

12. Využití ve výuce dějepisu

Téma naší práce by se mohla využít ve výuce dějepisu ihned v několik směrech. Především může být ukázkou kompatibility různých systémů, které máme na našem území, především systém náboženský, kulturní, jazykový a v neposlední řadě také historicko-politický. Pozorujeme totiž, jak některé události, které se staly v dějinách mají pro určité lidi mimořádně velkou váhu. Slouží to nejen jako ilustrace důležitosti výuky dějin, ale také upozorňuje na velmi mocnou sílu interpretace dějinných událostí. Jak bylo vidět z naší práce, tyto události mohou být velmi dávné, a to dokonce i takové, o nichž máme povědomí spíše mýtické a svědectví o nich získáváme hlavně prostřednictvím literárních památek. Nicméně v historické genezi figurovaly i osobnosti a události, které mají reálný historický základ a jsou běžnou součástí rámcového vzdělávacího plánu mnohých škol. Historický vývoj pravoslaví na našem území může být v tomto případě jednou z možností historického ucelení dějinné paměti. Ovšem také tato paměť musí zůstat kritická, má-li být přínosná. Ostatně v této genezi nacházíme i takové události, které jsou relativně moderní, o nichž dokonce mohou vypovídat i očití svědkové, ba i bezprostřední účastníci.

To vše otevírá obrovský potenciál využití ve výuce dějepisu, zejména v projektovém vyučování či mimotřídní výuce. Projektová výuka se může zaměřit na jednotlivé osobnosti či události v dějinách a jejich interdisciplinární propojení. Mimotřídní výuka se zde může také čerpat bohatý materiál, protože některé z těchto věcí se již i konají, například jsou časté školní exkurze do pravoslavného katedrálního chrámu svatých Cyrila a Metoděje v Praze v jehož kryptě se nachází museum Heydrichiády. Toto místo je zvláště významné pro dějiny moderní, kdy na našem území řadily dvě totality. Rovněž je to i odkaz k hrdinským činům našich parašutistů, kteří dokázali upozornit na osud a úlohu Československa a exilové vlády v čele s prezidentem Dr. Edvardem Benešem celý svět.

Zároveň je to spojení s biskupem mučedníkem Gorazdem, o němž jsme velmi široce pojednávali v naší práci, a jeho spolupracovníky: knězem Václavem Čiklem, knězem Vladimírem Petřkem a Janem Sonnewendem, kteří spolu se svými rodinami byli 8. února 2020 prohlášeni Pravoslavnou církví v českých zemích a na Slovensku za svaté.

Rovněž v souvislosti s pravoslavným směřováním lze upravit exkurze na různá místa, která jsou spojena se slovanským písemnictvím a s cyrilometodějským dědictvím, a to především emauzský klášter (zejména pro žáky z Prahy a z Čech obecně) a Mikulčice. Zkrátka pravoslaví skýtá obrovský potenciál k reinterpetaci naší slovanské identity a uchopení evangelia ve smyslu českého národního křesťanství.

Závěr

Tématem naší práce byla historická geneze Pravoslavné církve v českých zemích. Jedná se o útvar, který je institucionalizovaným formátem církevního společenství, které se hlásí ke starobylé tradice církevních otců, o níž se často bavíme v rámci učebnicových schémat jako patristice. Tato náboženská tradice je opravdu velmi stará a dlouhá. Má své počátky už ve starověku a je svéráznou entitou, která je paralelní těm, které máme Evropě, potažmo v její centrální a západní části, a sice římsko-katolickou církev, která dlouhou dobu čerpala ze scholastického období západní filosofie, a protestantismus, který navazuje na dějinnou etapu reformace, jež je nám rovněž velmi blízká, zejména díky osobě Mistra Jana Husa, Petra Chelčického a dalších. V tomto smyslu představuje pravoslaví objekt obrovského historického, religionistického a etnografického zájmu. Poslední je velmi výrazný, když si uvědomíme dimenze boje českého národa o vlastní identitu. Mnozí obrozenci třeba viděli v pravoslaví neopakovatelnou příležitost pro budování českého národního křesťanství.

V naší práci jsme se zaměřili jen na ty momenty, které se nám jevily jako relevantní z hlediska geneze a formování pravoslavné církve v Čechách. Rovněž jsme se dotkli věcí, které mohly na tom mít alespoň částečný podíl. Nicméně v průběhu zpracování naší práce jsme se museli uskutečnit řadu interdisciplinárních průniků, které byly nezbytné pro správné porozumění příslušných fenoménů, které vyžadovali uvedení do kontextu prostřednictvím nástinu širších souvislostí.

Když jsme mluvili o pravoslaví, museli jsme zmínit celkový vznik křesťanství a jeho okolnosti.

Rovněž jsme nemohli opomenout diverzifikaci jednotlivých denominací v rámci křesťanského světa v souvislosti s určením pravoslaví. Velmi významné byly fenomény, které formovali nejen náboženskou mentalitu na našem území, ale zároveň byly mocnými faktory při vzniku státnosti, ke které se v současné době hlásí i Česká republika.

Pravoslaví je pro Čechy stále neznámé, což je velká škoda, která se dá zčásti omluvit dějinným vývojem, ale z velké části je to i neznalosti vlastních dějin jako takových. Potenciál pravoslavné tradice je obrovský, protože se v něm snoubí národní prvek v kontextu slovanské pospolitosti v napojení na odkaz Velké Moravy velkoknížete Rastislava a mocnou tradici Byzance, v níž vidíme doslova symfonii, tedy souznění a spojení biblické představy světa, antické estetiky a helénistického myšlení, které je společným pramenem i civilizace západní.

Významné bylo i chování pravoslavných kněží a věřících v době okupace, zejména když když pravoslavná církev poskytla úkryt parašutistům, kteří zlikvidovali zastupujícího říšského protektora Reinharda Heydricha. To pravoslavnou církev však stálo existenci v protektorátu. Po válce byla obnovena, avšak v už v jiné podobě.

Pravoslavná církev také musela projít a možná i teď prochází různými zkouškami, které postihují každou příspěvkovou organizaci. Osud pravoslaví je velmi závislý na to, jestli ti, kteří se k němu hlásí, dokážou spolu koexistovat překonáním svých osobních zájmů a vášní, zejména velkým pokušením bývá touha po moci, jak vidíme na příkladech jakési soutěže mezi moskevským patriarchátem a patriarchátem konstantinopolským. Oba dva totiž chtějí Pravoslavné církvi v českých zemích a na Slovensku udělit autokefalii, tedy úplnou církevní samostatnost. Pro představitele církve je to dosti oříšek, pokud chtějí vycházet s oběma zároveň. Zároveň velmi významné je to, komu bude naslouchat český stát v posuzování legitimacy příslušných zájemců o archijereské, tedy biskupské katedry. Právě taková situace nastala po roce 2013, když v církvi vypukla krize v souvislosti s odchodem, respektive abdikací metropolity Kryštofa. Tehdejší Ministerstvo kultury České republiky reflektovalo hlavně dopisy Konstantinopolského patriarchátu, který dlouho neuznával české a slovenské biskupy, respektive jejich jurisdikci. Je opravdu zajímavý fenomén, když sekulární stát se ve svém správním řízení řídí stanoviskem církve, která sice je historicky významná, avšak je registrována v jiné zemi, jež dokonce je mimo Evropskou unii (Turecko).

Dnes je Pravoslavná církev v českých zemích samostatnou a spolu s Pravoslavnou církví na Slovensku tvoří jednotnou autokefální církev, součást celosvětového pravoslavného společenství místních církví. Vývoje pravoslavné církve u nás byl velmi dramatický a diskontinuální, ale i přesto, nebo možná právě proto, je Pravoslavná církev v českých zemích nositelkou mnohých hodnot, které pro Čechy vždy byly a doufejme, že vždy budou, drahocenným kulturním, mravním a historickým národním dědictvím.

Seznam literatury:

1. ALEŠ, Pavel. Pravoslavná církev u nás. 1. vydání. Brno: Světlo světa, 1993. 56 s.
2. ARMSTRONG, Karen. St. Paul: The Apostle We Love to Hate. New Harvest. 2015. ISBN 978-0-54461-739-1.
3. BELEJKANIČ, Imrich. Unionizmus Ako Ekleziologický Problém. 1. vyd. Prešov: Pravoslávna bohoslovecká fakulta PU, 1999.
4. Česká pozice: Cyril a Metoděj vliv Byzantské říše na Velké Moravě neupevnili: https://ceskapozice.lidovky.cz/tema/cyril-a-metodej-vliv-byzantske-rise-na-velke-morave-neupevnili.A160630_174703_pozice-tema_lube
5. *Dějiny Byzance*. Praha: Academia, 1994. ISBN 80-200-0454-8.
6. DOSTÁLOVÁ, Růžena. Byzantská vzdělanost. Praha: Vyšehrad, 1990. ISBN 80-7021-034-6.
7. DVORNÍK, František. Byzantské misie u Slovanů. 1. vydání. Praha: Vyšehrad, 1970. 393 s.
8. FILIPI, Pavel. *Církev a církve: kapitoly z ekumenické eklesiologie*. 4., dopl. vyd. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2000. ISBN 80-859-5958-5.
9. FILIPI, Pavel. *Církev a církve: kapitoly z ekumenické eklesiologie*. 4., dopl. vyd. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2000. ISBN 80-859-5958-5.
10. FILIPI, Pavel. *Křesťanstvo: historie, statistika, charakteristika křesťanských církví*. 4., dopl. vyd. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2012. ISBN 978-80-7325-280-9.
11. GORAZD, biskup. Z díla. Editor Pavel Aleš. 1. vydání. Praha: Ústřední církevní nakladatelství, 1988.
12. GRIGORIČ, Vladimír. *Pravoslavná církev ve státě Československém: historicko-kanonické pojednání o pravoslavné církvi ... v přítomné době, s připojením některých dat o pravoslaví v dějinách národa československého a karpatoruského*. Josefov: Vladislav Čerych, 1928. s. 23. Dostupné také z: <https://ndk.cz/uuid/uuid:55077e70-b54a-11e5-b404-005056825209>
13. HANES, P. *Dějiny křesťanstva*, Banská Bystrica, 2009. - základní učebnice - příslušné kapitoly podrobně.
14. JEDIN, H. *Malé dějiny koncilů*, Praha: Zvon, 1990. - zejména Trident.
15. JEŽEK, Václav. *Pravoslaví, Řím a církevní unionismus*. Gorlice: ELPIS - Diejecezjalny ośrodek kultury prawosławnej, 2012. 129 s. ISBN 978-83-63055-12-7.

16. JINDRA, Martin: *Česká pravoslavná církev od Mnichova po obnovu v roce 1945*. Praha: ÚSTR, 2015, s. 375. 978-80-87912-26-3
17. KAŇÁK, Miroslav. *Křesťanské církve, denominace a sekty*, Praha: Husova čs. bohoslovecká fakulta, 1958. - příslušné kapitoly podrobně!!
18. KÜNG, Hans. *Malé dějiny katolické církve*. Brno: Praha: Barrister & Principal, 2005. s. 19. ISBN 80-7021-770-7.
19. MAREK, Pavel a kol. *Česká katolická moderna*. Olomouc-Prostějov: Gloria, 2000. 113 s. ISBN 80-86276-04-X.
20. MAREK, Pavel. *České schisma. Příspěvek k dějinám reformního hnutí katolického duchovenstva v letech 1917 - 1924*, Olomouc - Rosice: Gloria, 2000. 332 s. ISBN 80-86200-36-1.
21. MAREK, Pavel. *Pravoslaví v Československu v letech 1918-1942*. 1. vydání. Brno: L. Marek, 2004. 424 s. ISBN 80-86263-52-5.
22. MEDEK, Zdeněk Jan. *Na slunce a do mrazu*. Praha: Kalich, 1982. 382 s.
23. O fakulte | UNIPO. *Prešovská univerzita v Prešove* [online]. Copyright © [cit. 03.07.2021]. Dostupné z: <https://www.unipo.sk/pravoslavna-bohoslovecka-fakulta/fakulta/o-fakulte/>
24. ŘÍČAN, R. *Od úsvitu reformace k dnešku*, Praha: Ymca, 1948. - příslušné kapitoly.
25. SLAVÍK, Bedřich. *Od Dobnera k Dobrovskému*, Praha: Vyšehrad, 1975. 336 s.
26. STÖRIG, Hans Joachim. *Malé dějiny filosofie*. Vyd 8., V KNA 2. Přeložil Miroslav PETŘÍČEK, přeložil Petr REZEK, přeložil Karel ŠPRUNK. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2007, c2000. Studium (Karmelitánské nakladatelství). ISBN 978-80-7195-206-0.
27. ŠAFIN, Ján. *Spor o dedičstvo: sv. Gorazd medzi Východom a Západom*. 1. vydání. Prešov 1999. 206 s. ISBN 80-88722-85-3.
28. ŠPIDLÍK, Tomáš. *Spiritualita křesťanského Východu: systematická příručka*. Olomouc: Refugium Velehrad-Roma, 2002. ISBN 80-86045-84-6.
29. ŠUVARSKÝ, Jaroslav. *Biskup Gorazd: 1879-1979*. Praha: Ústřední církevní nakladatelství, 1979.
30. *Velký čin malé církve: pravdivý příběh o mimořádné statečnosti pravoslavných věřících*. Praha: Český národní fond kultury, 2011. ISBN 978-80-905015-0-8.

31. VILINSKIJ, Valerij Sergejevič. *Unionismus*. Trnava: Spolok sv. Vojtecha, 1932. 352, [I], 18, [I]
32. VOPATRNÝ, Gorazd a Prokop L. HOFFMAN. *Dědictví otců: osudy svaté pravoslavné víry na území bývalého Československa*. V Praze: Knižní dílna Rubato, 1999. ISBN 80-902-2563-2.
33. VOPATRNÝ, Gorazd. *Dědictví Otců: osudy svaté pravoslavné víry na území bývalého Československa*. 1. vydání. Hostinné: Knižní dílna Rubato, 2002. 176 s. ISBN 80-902256-3-2.
34. VOPATRNÝ, Gorazd. *Pravoslavná církev v Československu v letech 1945 - 1951*. 1. vydání. Brno: 3K, 1998. 128 s. ISBN 80-902280-8-9.
35. WIESEL, Susan. *Leo the Great and the Spiritual Rebuilding of a Universal Rome*. BRILL, 2008. T. 93. 422 p. (Vigiliae Christianae, Supplements). ISBN 978-90-04-17052-0.
36. *Za Pravdou*, roč. IV., č. 2, v Olomouci dne 10. ledna 1924,
37. Кирилло-Мефодиевская энциклопедия., София., издание БАН (Болгарская Академия Наук), 1985
38. Митрополит Николай. В Чехословакии на церковных торжествах с 1943 по 1954 год // Журнал Московской Патриархии. № 1. Январь 1952.
39. Докладная записка Г. Г Карпова И. В. Сталину о мероприятиях по присоединению грекокатолических приходов СССР к РПЦ, укреплению влияния Московской патриархии за рубежом, развертыванию борьбы против Ватикана и др. ГА РФ. Ф. 6991. Оп. 1. Д. 29. Л. 101-109. Подлинник.
40. Протопресвитер Гавриил Костельник и Львовский Собор 1946 года | Справочно-информационный портал Алчевского благочиния. *Справочно-информационный портал Алчевского благочиния* [online]. Dostupné z: <http://alchevskpravoslavniy.ru/istoriya-video/istoriya-cerkvi/protopresviter-gavriil-kostelnik-i-lvovskij-sobor-1946-goda.html>
41. Holy Trinity Orthodox Seminary. Wayback Machine [online]. Dostupné z: http://web.archive.org/web/20121112220212/http://www.hts.edu/seminary/news/ru/2011/20110226_ru.html
42. К 60-летию Львовского Собора 1946 г. (комментарий в свете веры) Статьи Церковно-Научный Центр "Православная Энциклопедия". *Церковно-Научный Центр "Православная Энциклопедия"* [online]. Copyright © [cit. 08.07.2021]. Dostupné z: <https://www.sedmitza.ru/text/404883.html>

43. Носкова А. Ф. Греко-католическая церковь в Восточной Европе. К вопросу о взаимосвязи национального и конфессионального факторов в политике (40-50-е гг. XX в.) // Славянский альманах. 2007.
44. ЕЛЕВФЕРИЙ. *Православная Энциклопедия под редакцией Патриарха Московского и всея Руси Кирилла (электронная версия)* [online]. Copyright © 1998 [cit. 08.07.2021]. Dostupné z: <https://www.pravenc.ru/text/189719.html>
45. Krycí název: „Akce P“ :: Slovanský kulturní institut. *Slovanský kulturní institut* [online]. Copyright © 2010 [cit. 08.07.2021]. Dostupné z: <https://slovane.webnode.cz/news/kryci-nazev-akce-p/>
46. Греко-католическая церковь в Восточной Европе. К вопросу о взаимосвязи национального и конфессионального факторов в политике (40-50-е гг. XX в.). *КиберЛенинка предоставляет возможность читать тексты научных статей бесплатно. Приглашаем к сотрудничеству научные журналы и издательства для публикации научно-исследовательских работ в открытом доступе (Open Access) и популяризации открытой науки (Open Science) в России.* [online]. Dostupné z: <https://cyberleninka.ru/article/n/greko-katolicheskaya-tserkov-v-vostochnoy-evrope-k-voprosu-o-vzaimosvyazi-natsionalnogo-i-konfessionalnogo-faktorov-v-politike-40-50-e-gg-xx/viewer>
47. Consulate General of the Czech Republic in Istanbul, č.j. 336/2014
Ministerstvo kultury ČR, č.j. 24399/2014